

Національна академія педагогічних наук України
Львівський науково-практичний центр професійно-технічної освіти
Відділ управління в системі професійно-технічної освіти

**РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ
НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ:
ПРОБЛЕМИ, РІШЕННЯ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Тези

ІХ Педагогічних читань пам'яті В. П. Жука

Львів – 2010

Національна академія педагогічних наук України
Львівський науково-практичний центр професійно-технічної освіти
Відділ управління в системі професійно-технічної освіти

**РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ
НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ:
ПРОБЛЕМИ, РІШЕННЯ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Тези

ІХ Педагогічних читань пам'яті В. П. Жука

30 листопада 2010 р.

м. Львів

Львів —2010

УДК 377.1

ББК 74.56

Рекомендовано до друку вченою радою Львівського науково-практичного центру професійно-технічної освіти НАПН України 24 листопада 2010 р., протокол № 9.

Розвиток професійно-технічної освіти на регіональному рівні : проблеми, рішення, перспективи : тези IX Педагогічних читань пам'яті В. П. Жука, 30 листопада 2010 р., м. Львів. – Львів : ФОП Корпан Б. І., 2010. – 80 с.

Редакційна колегія: *Камінецький Ярослав Григорович* – директор Львівського науково-практичного центру професійно-технічної освіти НАПН України, кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, член-кореспондент НАПН України (*голова*); *Кубська Лариса Іванівна* – науковий співробітник відділу управління в системі професійно-технічної освіти (*упорядник, відповідальний секретар*); *Ничкало Нелля Григорівна* – академік-секретар Відділення педагогіки і психології професійно-технічної освіти НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України; *Сліпчишин Лідія Василівна* – вчений секретар Львівського науково-практичного центру професійно-технічної освіти НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник; *Копельчак Михайло Павлович* – завідувач відділу управління в системі професійно-технічної освіти Львівського науково-практичного центру професійно-технічної освіти НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник.

У збірнику тез IX Педагогічних читань пам'яті В. П. Жука охарактеризовано творчий доробок і практичну діяльність В. П. Жука, висвітлено сучасні дидактичні, психологічні проблеми виховної роботи у професійно-технічній освіті, управління виховною діяльністю в умовах децентралізації професійно-технічної освіти; розглянуто особливості професійного становлення кваліфікованих робітників згідно з вимогами регіонального ринку праці. Виявлено позитивні і негативні тенденції, визначено їх причину.

Рекомендовано для науковців, інженерно-педагогічних працівників, вихователів, психологів, керівників професійно-технічних навчальних закладів, працівників інститутів післядипломної освіти, аспірантів і докторантів.

Рецензенти:

Васянович Григорій Петрович – доктор педагогічних наук, професор

Заячківська Надія Михайлівна – кандидат педагогічних наук, доцент

© Львівський науково-практичний
центр професійно-технічної освіти
НАПН України, 2010

Розділ І.

ТВОРЧИЙ ДОРОБОК І ПРАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ В. П. ЖУКА

Ярослав Камінецький

*Львівський науково-практичний центр
професійно-технічної освіти НАПН України*

МОДЕЛЬ СИСТЕМИ ПОЗАУРОЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ПТНЗ У НАУКОВИХ ПРАЦЯХ В. П. ЖУКА

Незабутній Володимир Павлович Жук був одним із найвідоміших в Україні науковців у галузі професійної педагогіки, зокрема з питань виховної роботи й організації позаурочної діяльності учнів ПТНЗ, яка є важливим компонентом національної системи виховання молоді.

У цих питаннях вчений опирався на думки видатного українського педагога В. О. Сухомлинського, який вважав, що найбільш інтенсивний розвиток учня відбувається не на уроці, а у сфері вільного спілкування, дозвілля, праці, улюблених занять, гри тощо.

Вчені-педагоги постійно наголошують, що в навчальних закладах повинні бути створені належні умови для самовизначення і самовдосконалення кожного учня в позаурочний час, адже, як правило, позаурочні заходи у школах, ПТНЗ і ВНЗ часто проводяться стихійно, без їх логічного зв'язку та послідовності, без врахування вікових особливостей учнів, при низькій активності учнів та студентів, без належного педагогічного забезпечення, а тому залишаються малоефективними.

ПТНЗ являє собою навчально-виховну систему, яка включає кілька підсистем, однією з яких є позаурочна діяльність учнів.

Проте остання не виникає сама по собі. Вона моделюється, створюється і постійно вдосконалюється колективом кожного ПТНЗ відповідно до його завдань з урахуванням конкретних умов. Однак, зауважимо, що для моделювання і створення системи позаурочної діяльності учнів колективу ПТНЗ необхідна орієнтовна модель такої системи.

Як відомо, будь-яка система складається з відповідної кількості тісно взаємопов'язаних і взаємодіючих між собою елементів. Система позаурочної діяльності учнів ПТНЗ, на думку В. П. Жука, повинна містити такі взаємопов'язані компоненти:

1. Перспективні та оперативні плани, складені на основі програмно-методичних документів, в яких визначено основну мету, завдання, напрями та орієнтовний зміст позаурочної діяльності учнів ПТУ;

2. Комплекс системних організаційно-педагогічних форм (клубів, гуртків, секцій та інших учнівських об'єднань);

3. Постійний режим, визначений розпорядком дня та розкладом позаурочних заходів, в якому вказано періодичність, час і місце проведення та педагогічне забезпечення кожного заходу;

4. Тісний, постійний зв'язок з сім'єю, базовим підприємством, загальноосвітніми школами, закладами культури, творчими спілками та іншими соціальними інститутами;

5. Навчально-матеріальну базу (спеціально обладнані або пристосовані приміщення для клубної, гурткової, секційної роботи; технічні засоби, музичні інструменти та різноманітний інвентар);

6. Педагогічне забезпечення, що передбачає доручення кожному інженерно-педагогічному працівнику конкретної системної форми роботи з визначеним контингентом учнів (клуб, гурток та ін.);

7. Учніське самоврядування, яке будується на активності самих учнів, їх самодіяльності та ініціативі.

У позаурочній діяльності учнів профтехучилищ використовуються різноманітні форми – індивідуальні, групові, масові (бесіди, зустрічі, усні журнали, тематичні вечори та ін.). На практиці – це переважно разові, безсистемні, логічно малопов'язані позаурочні заходи. Досвід показує, що позаурочну діяльність учнів треба будувати на основі системних організаційно-

педагогічних форм, тобто таких форм, які передбачають систему, цикл взаємопов'язаних індивідуальних, групових та масових позаурочних заходів, що розкривають певну тему або напрям виховання.

Такими формами є учнівські клуби, кінолекторії, народні університети, гуртки, секції та ін.

Індивідуальні, групові та масові форми позаурочної діяльності учнів (бесіди, лекції, зустрічі, конференції, культпоходи та ін.) ми розглядаємо як складові системних форм, проведення позаурочних заходів.

Таким чином, подібно як уроки складають організаційну систему навчально-виховної діяльності учнів, клуби, гуртки, секції тощо мають скласти організаційну систему їх позаурочної діяльності.

Система позаурочної діяльності учнів ПТНЗ має бути цілеспрямованим педагогічним процесом формування майбутнього фахівця, який здійснюється на основі перспективних та оперативних планів (з врахуванням матеріальних умов та специфіки училища) в умовах постійного режиму шляхом використання комплексу системних організаційно-педагогічних форм, при широкому розвитку активності, самодіяльності та самоврядування учнів, яке спрямовується педагогічним колективом спільно з сім'єю та іншими соціальними інститутами.

Отже, позаурочна робота потребує добре продуманого планування, розвинутої матеріально-технічної бази та відповідної інфраструктури, постійного педагогічного супроводу, гарно налагодженого учнівського самоврядування, постійного контролю за цією діяльністю учнів, яка має гармонійно вписуватись у виважений і продуманий режим перебування майбутніх робітників і фахівців у ПТНЗ.

Однак сьогодні можемо констатувати, що в більшості ПТНЗ країни позаурочна діяльність учнів пущена на самоплив і не відповідає заповітам ревного поборника чіткої організації системи позаурочної роботи в навчальних закладах профтехосвіти – В. П. Жука.

Ірина Козловська

*Львівський науково-практичний центр
професійно-технічної освіти НАПН України*

**РОЛЬ ВЧИТЕЛЯ У РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ НАУКОВЦЯ
(світлій пам'яті Володимира Павловича Жука)**

*Умирають майстри, залишаючи спогад, як рану.
В барельєфах печалі уже їм спинилася мить.
А підмайстри іще не зробились майстрами.
А робота не жде. Її треба робить.
І приходять якісь безпардонні прогнози.
Потираючи руки, беруться за все.
Поки геній стоїть, витираючи сльози,
метушлива бездарність отари свої пасе.
Дуже дивний пейзаж: косяками ідуть таланти.
Сьоме небо своє пригинає собі суета.
При майстрах якось легше. Вони – як Атланти.
Держать небо на плечах. Тому і є висота.
Ліна Костенко*

Роль Вчителя у долі кожної людини, у її професійному становленні надзвичайно велика. Оглядаючись на пройдений шлях, кожен із нас щоразу глибше розуміє те, що дав йому Вчитель. Мова йде не тільки про тих учителів, котрі вчили нас писати, читати, рахувати у школі. Віддаючи їм належну шану, хочу сказати про неповторну роль Вчителя, який формує нашу особистість на шляху до професійного становлення. У науці це особливо складно, бо вплив на погляди, світогляд, переконання сформованої людини з боку Вчителя є надзвичайно специфічним.

Вчитель не мусить бути фахівцем у галузі дослідження свого учня, не завжди його поради приймаються беззастережно, часто учням доводиться ламати встановлені стереотипи і власні наукові концепції. Вчитель для науковця – ідеальна модель наукової діяльності: можливо дещо схематична, не деталізована, але вона слугує маяком на нелегких шляхах наукового пошуку. Творчий доробок учня може суттєво відрізнятись від здобутків Вчителя у тій

же галузі. Але незмінним залишається Духовний зв'язок, прагнення до Істини. Тільки справжній Вчитель може простими словами викликати натхнення і бажання працювати. Тільки заради справжнього вчителя учень може місяцями битися у пошуку наукового результату. Тільки справжній Вчитель може щиро радіти, коли учень піднімається у Науці вище Вчителя.

Ми були підмайстрами, коли втратили свого Вчителя – Володимира Павловича Жука. І робили далі роботу, як вміли. Нам бракує його досі. Але ніхто не відбере у нас щастя бути його учнями і послідовниками завжди.

Богдан Клим

*Львівський науково-практичний центр
професійно-технічної освіти НАПН України*

**ПРОБЛЕМИ ПТО 70-80 РОКІВ МИНУЛОГО СТОЛІТТЯ
ТА РОЛЬ У ЇХ РОЗВ'ЯЗАННІ ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
В. П. ЖУКА (ДОСВІД ЛЬВІВЩИНИ)**

Щоб зрозуміти сутність наукових досліджень В. П. Жука та значимість їх результатів для практики роботи ПТНЗ, проаналізуємо обставини, які цим пошукам передували. Варто зазначити, що 70-80 рр. минулого століття, були часом, коли відбулися суттєві зміни в ПТО країни. По-перше, у цей період відбулося реформування закладів галузі в середні ПТУ, які відкривали учням двері у світ повної загальної середньої освіти, а відтак і можливість навчатися в закладах вищих рівнів [4, с. 5]; [5, с. 24].

По-друге, це був час, коли вперше за багато десятиків років існування системи ПТО країни випускникам її навчальних закладів, які опанували повну загальну середню освіту, надавалося право вступати у денні вищі навчальні заклади безпосередньо після закінчення училищ [3, с. 49]. А згодом тим, які одержали диплом з відзнакою, – пільги при зарахуванні до вищих навчальних закладів, на рівні випускників загальноосвітніх шкіл, нагороджених золотою медаллю [6, с. 203]. Тобто, у вказаний період фактично тупикова система ПТО входила в простір загальної середньої та вищої освіти.

Це докорінно змінило структуру контингенту учнів закладів ПТО і тривалість навчання дітей у закладах галузі, підвищило авторитет профтехучилищ серед значної частини шкільної молоді, сприяло зростанню кількості тих, які бажали продовжити своє навчання у закладах названої галузі освіти.

По-третє, на той період припав час екстенсивного розвитку промислового виробництва області, який вимагав великої кількості кваліфікованих робітників масових професій середнього рівня кваліфікації.

По-четверте, це був час найбільш вдалого та ефективного регіонального управління ПТО області, який сприяв розвитку мережі її закладів та розбудови їх матеріально-технічної бази, підняттю авторитету галузі.

По-п'яте, протягом даного періоду майже удвічі розширилася мережа ПТНЗ області, зміцнилася їх матеріальна база. Значна частина закладів (63,9 %) були розміщені в типових комплексах. А частка таких, що мали приміщення, які достатньо забезпечували вимоги до навчально-виховного і навчально-виробничого процесу та побутового забезпечення учнів, складала 75 відсотків. Закладів, які не забезпечували учнів умовами для проживання, було менше семи відсотків (6,9 %).

Вищезазначене спонукало до помітного збільшення кількості учнів у ПТНЗ області, яка у 80-і роки складала майже 55 тис. осіб. У цей період у закладах ПТО Львівщини навчалось до 42 % випускників основної і понад 30 % старшої середньої школи. Тобто, понад 70 % випускників школи однієї вікової групи ставали учнями закладів профтехосвіти області. Але зважаючи на те, що випускник старшої загальноосвітньої школи опановував тоді професію переважно за один рік, а випускник основної школи здобував її та повну середню освіту за три роки, то випускники основної школи складали понад 80 % усього контингенту ПТНЗ.

Разом з тим, наявність учнівських гуртожитків у 93 % закладів галузі сприяла значному припливу до них випускників основної школи з віддалених районів і з навчальних закладів інтернатного типу, контингент яких складали

діти із душевними травмами, та які звикли до відносин, побудованих на праві сили.

Отже, значну частину молоді, що проживала в гуртожитках закладів ПТО, становили діти із несформованою та нестійкою поведінкою, які, вийшовши з-під опіки батьків чи виховання в сиротинцях, часто були некерованими у своїх вчинках, здійснювали правопорушення і скоювали злочини.

Ріст злочинності та правопорушень в учнівському середовищі того періоду і неготовність тодішньої системи виховання стали найбільшою проблемою ПТО. Але належними для цього організаційно-педагогічними засобами галузь не володіла. Адже відмінивши в 1955 р. мобілізаційні засади формування складу учнів ПТНЗ з жорстким нормуванням їх поведінки й організації вихованої роботи, яка будувалася на принципі "майстер виробничого навчання – центральна ланка в системі ПТО", фактично нічого не змінилися [2, с. 53]. І зв'язок "майстер-учень" в умовах демократичних засад співжиття почав давати збої. Бо "центральній фігурі" не вистачало потрібної для нових умов педагогічної підготовки.

На пошук шляхів розв'язання цієї проблеми було скеровано увагу дисертаційного дослідження Володимира Павловича Жука.

Сьогодні з огляду часу, що минув, можна визнати, що найголовнішим результатом наукового пошуку Володимира Павловича була не тільки розробка теоретичних засад удосконалення управлінської діяльності заступника директора середнього ПТУ з навчально-виховної роботи і навіть не розклад № 2, який став найсуттєвішою ознакою в роботі ПТНЗ у другій половині 80-х років.

Найважливішим було те, що запропонована ним система організації позаурочної навчально-виховної роботи з учнями дозволяла залучати до її проведення практично весь педагогічний колектив закладу [1, с. 3-177]. А це не

тільки підвищувало інтенсивність цієї роботи та її продуктивність (оскільки значна частина залучених до неї працівників мала педагогічну підготовку і проводила її на більш високому кваліфікаційному рівні, ніж це могли забезпечити майстри виробничого навчання), а й формувало велику множину варіантів у системі педагогічної взаємодії “вихованець-педагог”, з-поміж яких завжди знаходилася одна чи кілька ланок, в яких найкраще реалізовувався принцип педагогіки співробітництва, тобто таких, що давали значущі результати роботи.

Вагомість підсумків його наукового дослідження підтверджуються результатами їх практичного використання у ПТНЗ Львівщини. Так, з часу їх запровадження в практику криміногенність в учнівському середовищі ПТО області, як одного з показників вихованості учнів, почала неухильно зменшуватися й уперше за багато десятиків років в середині 90-х років вона майже удвічі стала меншою від її рівня в середовищі загальноосвітньої школи.

Основні принципи результатів його наукових досліджень є актуальними й сьогодні, коли становлення ринкових економічних відносин суттєво деформувало поведінку молоді, її етичні та моральні норми. Окрім того, уважне ставлення його до наукових досліджень дозволило йому не тільки вирішити названу вище проблему, а й стати фундатором педагогічної науки в галузі ПТО Львівщини.

1. Жук В. П. Совершенствование содержания и организации деятельности заместителя директора среднего профтехучилища по учебно-воспитательной работе: дисерт. на здоб. вч. ст. к.п.н. – 1987. – 177 с.

2. Об отмене призыва (мобилизации) молодежи в ремесленные и железнодорожные училища: Указ Президиума Верховного Совета СССР. 18 марта 1955 г. // КПСС, Советское государство о подготовке молодой смены рабочего класса. 1940-1987 гг./ Сост. Г.И. Терещенко, И.Ф. Курас, Н.Г. Ничкало и др. – К. : Вища шк., 1988. – С. 53–54

3. О дальнейшем совершенствовании процесса обучения и воспитания учащихся системы профессионально-технического образования. Постановление ЦК КПСС и Совмина СССР. 30 августа 1977 г. // Сборник материалов по учебно-методической работе в профессионально-технических учебных заведениях. – М. : Высш. шк., 1980. – С. 45–50.

4. О мерах по дальнейшему улучшению подготовки квалифицированных рабочих в учебных заведениях системы профессионально-технического образования. Постановление ЦК КПСС и СМ СССР. 2 апреля 1969 г. // Сборник учебно-методических документов для

средних профессионально-технических училищ / Сост. Пласкун Ф.С. – М. : Высшая шк., 1975. – С. 4–7.

5. О дальнейшем совершенствовании системы профессионально-технического образования. Постановление ЦК КПСС и СМ СССР. 23 июня 1972 г. // Сборник материалов по учебно-методической работе в учебных заведениях профессионально-технического образования. – М. : Высш. шк., 1976. – С. 24–28.

6. Положение о среднем профессионально-техническом училище // КПСС, Советское государство о подготовке молодой смены рабочего класса. 1940-1987 гг. / Сост. Г. И. Терещенко, И. Ф. Курас, Н. Г. Ничкало и др. – К. : Вища шк., 1988. – С. 195–214.

Галина Субтельна

*Львівський науково-практичний центр
професійно-технічної освіти НАПН України*

З ДОСВІДУ ЕТНОГРАФІЧНО-ФОЛЬКЛОРНОЇ РОБОТИ В ПТУ № 28 ШВЕЙНОГО ПРОФІЛЮ У 80-90-РР. ХХ СТ.

У листопаді 1989 р. в Черкасах відбулася республіканська конференція з питань ефективності вивчення української мови і літератури в школах і професійно-технічних училищах. Конференція відбувалася у час позитивних змін, спричинених прийняттям Закону про мови в нашій республіці, який надав українській мові статусу державної.

Учасники конференції обговорили найважливіші проблеми, які хвилювали словесників республіки: методологічні засади курсів, української мови і літератури, роль учителя в навчально-виховному процесі, якість знань і виховання учнів, питання двомовності, підвищення престижності рідної мови, розширення мережі україномовних шкіл, ПТУ, дитячих дошкільних закладів, якісний рівень підручників, наочних посібників, ТЗН, програм з мови і літератури. Конференція відбулася з особливим піднесенням, відчувався дух майбутніх змін. Профтехосвіту Львівщини представляли Г. В. Субтельна та А. Ф. Юрків – тоді викладачі української мови і літератури ПТУ № 28 та ПТУ № 29 м. Львова.

З основною доповіддю «Про перебудову вивчення української мови і літератури у школах та профтехучилищах республіки» виступив тодішній міністр народної освіти УРСР М. В. Фоменко. У доповіді міністра щодо моїх досягнень у позакласній роботі відзначено: «Набуто позитивний досвід поєднання вивчення

української літератури із спеціальними предметами естетико-прикладного профілю. Високий рівень літературно-етнографічних знань і фахової майстерності у виготовленні народного костюма й української вишивки у Львівському швейному ПТУ № 28 (викладач Г. В. Субтельна)» [1, с. 13].

Позакласна робота з української мови і літератури у ПТУ № 28 була спрямована на вивчення народнопоетичної творчості, основ етнографії, фольклору, української народної вишивки (на той час було зібрано невелику колекцію автентичного народного одягу, що надалі послужила основою для створення етнографічного кабінету-музею в ПТУ № 28).

Перебудовний підхід до вивчення рідної літератури сприяв посиленню уваги до історичної спадщини кожного народу, висвітлення джерел його духовності, національних скарбів культури. Про народознавство як шкільний предмет педагогічна преса серйозно заговорила лише недавно, у зв'язку з очевидною гуманізацією сучасної школи. Ця проблема, яку раніше і за проблему не вважали, дуже зацікавила суспільство. Адже йшлося про виховання юної зміни, про моральне здоров'я майбутніх поколінь.

Ми нарешті переконалися, як дорого нам обходиться збайдужіння до всього національного, як багато ми втратили, свідомо позбавляючи дітей можливості ще з дитинства причаститися до родовідних джерел, відчути себе не на словах, а на ділі спадкоємцями духовних скарбів народу.

Ми, на жаль, «відкриваємо» тепер давно вже відкрите, відоме, вистраждане. Адже кілька десятиліть тому академік В. І. Вернадський вимагав увести українознавчі студії у вищій школі, композитор К. Стеценко висловлював глибокі теоретичні думки про виховання молоді народним мистецтвом. На той час вже був досвід Гнідинської восьмирічної школи, низка публікацій на цю тему в періодиці. Проблема народознавства стала надзвичайно популярною. Та в популярності завжди є загроза появи поверховості, некомпетентності, поспішності, застосування «швидкісних

методів» розв'язання проблеми для «галочки», а отже, впровадження в життя чогось скороспілого, невивіреного, такого, що нестиме елементи тимчасовості.

Народне мистецтво зацікавило мене давно. Працюючи 18 років у Львівському професійно-технічному училищі швейного профілю, я ще з 1978 року почала створювати етнографічну колекцію, заохочувати учнів до збирання зразків народного рукомесництва: вишивок, одягу, знарядь праці, що використовувалися при виготовленні тканин тощо. Результати були несподівані: як тільки учні принесли два рушники і вишиту сорочку із Сокальщини, добровільні надходження щоразу збільшувалися.

«Чому саме в кабінеті української літератури виникла така ідея в ті застійні часи, коли питання духовності, історії народу взагалі не мали права на існування? Виходила я з власного зацікавлення народним мистецтвом, ставлячи перед собою надзвичайно актуальне, вважаю, і тоді й тепер завдання здійснювати в ПТУ якнайтісніші міжпредметні зв'язки спеціальних предметів та загальноосвітніх дисциплін. Це, за умови творчого підходу, дає вчителеві величезні виховні можливості як на уроках, так і в позакласній роботі» [2, с. 40]. Наше училище готувало тоді швейників, кравців верхнього чоловічого, жіночого та дитячого одягу, кравчинь легкого плаття для базових підприємств ВШО «Маяк» і «Весна».

На конференції поділилася досвідом створення етнографічної колекції та етнографічно-фольклорного гуртка при кабінеті, плануванням, організацією і можливими напрямками цієї роботи. Звичайно, штампів бути не може – передусім творчість! Та все ж з випробуваного завжди легше щось робити. По-перше, вивчення такого предмета, як народознавство, неможливе без створення при кабінеті української літератури хоча б музейного кутка. Такий етнографічний куток забезпечить вивчення народознавства. Чим заповниться він (може бути цілий кабінет або музей) – то вже інша справа: одним більше вдасться зібрати, іншим менше, та важливо усвідомити потребу цього і негайно розпочати роботу.

Життя підказувало нові можливості для етнографічно-фольклорної роботи, пропонує нові напрями її, треба лише докладати зусиль, бажання і вміння. Особливості організації позаурочного виховання в ПТНЗ, особливості

проведення виховної діяльності та загальноосвітніх дисциплін були квінтесенцією творчого доробку і практичної діяльності В. П. Жука. Розроблений ним розклад № 2, який популяризувався у профтехосвіті Львівської області, допомагав творчим викладам знайти свій напрям у реалізації національного виховання.

1. *Фоменко М. В.* Про перебудову вивчення української мови і літератури у школах та профтехучилищах республіки / *М. В. Фоменко* // Українська мова і література в школі. – 1990. – № 2. – С. 3–16.

2. *Субтельна Г. В.* З досвіду організації етнографічно-фольклорної роботи в ПТУ / *Г. В. Субтельна* // Українська мова і література в школі. – 1990. – № 2. – С. 40–42.

Лариса Кубська

*Львівський науково-практичний центр
професійно-технічної освіти НАПН України*

МОДЕЛЮВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПОЗАУРОЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ У ПТНЗ ЗА ДОПОМОГОЮ ІНФОРМАЦІЇ

У працях В. П. Жука йдеться про нові вимоги до керівників різних рівнів системи професійно-технічної освіти. Керівник має досконало знати службові функції, зміст управлінської діяльності, володіти методикою взаємодії з її об'єктами – суб'єктами, вміти організовувати свою та їхню продуктивну працю. На його думку, керівники повинні мати відповідну теоретичну підготовку, знати основи менеджменту. Однією з вимог до керівника будь-якої управлінської ланки чи професійно-технічного закладу дослідник називає посадову компетентність. Запропонований В. П. Жуком перелік обов'язків заступника можна використати для створення моделі організації внутрішньоучилищного забезпечення інформацією.

Львівський науковець визначив, що входить у компетенцію заступника директора: скерування діяльності класних керівників, вихователів, керівників художньої самодіяльності, керівників учнівських об'єднань, клубів, музеїв; організація та контроль їхньої роботи (складання та виконання планів позаурочної діяльності учнів навчальних груп, планів роботи з учнями, які

живуть у гуртожитку, планів і розкладів роботи гуртків художньої самодіяльності, планів і розкладів роботи учнівських об'єднань, клубів, музеїв). Моделювання системи позаурочної діяльності за допомогою інформації пов'язане з виробленням, формуванням, аналізом, обробкою, використанням й зберіганням інформації, створенням нових знань і є предметом та об'єктом діяльності суб'єктів управління. Основними об'єктами, які постійно аналізує заступник директора ВПУ з НВР (за В. Жуком), є урок, інші форми навчальних занять, перспективні плани позаурочної діяльності, розклад роботи гуртків, спортивних секцій. Їх аналіз передбачає виділення у тому чи іншому об'єкті частин, оцінку ролі й місця кожної з них, зведення частин до єдиного цілого, встановлення зв'язків системоутворюючих факторів.

В. П. Жук називає позаурочну діяльність з'єднуючою ланкою між училищем і соціальним середовищем. Тобто зовнішню інформацію він вважає не менш важливою, ніж внутрішню.

Отже, організовуючи складання перспективних і поточних планів позаурочної діяльності учнів, заступник директора спрямовує педагогів на передбачення у цих планах тісної взаємодії з сім'єю, колективами підприємств-замовників, загальноосвітніми школами, закладами культури, творчими спілками.

Ірина Стень

ВПУ № 63, м. Львів

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАУРОЧНОЇ РОБОТИ У ПТНЗ

Сьогодні проблема розвитку творчих здібностей, педагогічної підтримки здібних та обдарованих учнів, розкриття їхнього потенціалу є надзвичайно актуальною. Кожен обдарований учень – індивідуальність, яка потребує особливого підходу. Саме тому існують гуртки різних напрямів, де учні можуть себе проявити. Завдання педагогів виявити таких учнів та правильно організувати роботу з ними.

Одним з напрямів позаурочної діяльності є гурткова робота, в якій учні беруть участь за своїм вибором і бажанням. Важливим принципом виховання, яке здійснюється після уроків, варто визначити утилітаризм – озброєння дитини знаннями і вміннями, які становитимуть реальну користь у житті, допоможуть учневі посісти достойне місце в суспільстві. З огляду на це учню необхідно давати не тільки свободу самодіяльності, а й можливість у певних межах обговорювати з дорослими свої намірами.

Обдарована дитина, зазвичай, сама заявляє про себе, ускладнюючи життя самовпевнених консервативних дорослих. Як встановлено психолого-педагогічними дослідженнями, кожна розумово повноцінна дитина по-своєму талановита, і учитель повинен проникнути у внутрішній світ кожного вихованця. Недоцільно підганяти всіх дітей під одну мірку. Це призводить до духовного рабства. У роботі з цією категорією учнів не тільки створюють сприятливі умови для їх розвитку на уроках і в позаурочній діяльності, а й психологічно готують до наполегливої праці. Вони мають усвідомити, що розвинути здібності й досягти успіху можуть лише ті, хто готовий подолати труднощі. Брак таланту пояснюється не збідненою людською природою, а відсутністю сильних натур, здатних виявити мужність, наполегливість, сувору дисципліну в самоосвіті – самовихованні, в критичному самоосмисленні загальноприйнятих норм.

Сприяння реалізації обдарування потребує організації особливого середовища. Навчальний заклад – це, перш за все, творче середовище, де формується нова людина, формується не як субстант до існуючого суспільства, а як творча особистість.

Хочеться, щоб вчителі керувалися таким виразом І. Гете: **«Якщо ви ставитесь до дитини як до ідеальної особистості – ви підносите її на ту висоту, на якій ви хотіли б її побачити».**

Обдарованість, як правило, визначається шляхом вивчення сфери її прояву, інтелектуального діапазону (сукупності інтелектуальних можливостей), сфери найвищих досягнень у реалізації здібностей, рівня фізичного розвитку,

рівня працездатності, мотиваційного обґрунтування та його відображення в емоційному настрої й вольовій завзятості зростаючої людини. Тобто діагностика обдарованості насамперед спирається на результати продуктивної діяльності (підсумки олімпіад, конкурсів, змагань, дані психолого-педагогічних обстежень). Батькам і вчителям варто знати, що всі успіхи дитини спочатку з упевненістю можна оцінити як вікові прояви обдарованості, а чи стануть вони стійкими індивідуальними особливостями, буде залежати від багатьох внутрішніх і зовнішніх умов.

Позаурочна робота, яка проводиться у навчальних закладах, дає учневі можливість всебічно розвинутися, обрати для себе те середовище занять, яке цікаве і корисне. Провідну роль у цьому контексті виконує гурток “Юних інтелектуалів”, головною метою якого є виявлення і розвиток інтелектуальних здібностей обдарованих дітей. Окрім занять, які рекомендовані методичними вказівками з організації його роботи, на нашу думку, важливо систематично займатися розширенням і поглибленням узагальненої системи знань учнів про світ за допомогою спеціально розроблених вправ і завдань, а розвивати здібності – відповідних психологічних методик.

Таким чином, оскільки позакласна виховна робота є плідною, якщо організовується не просто як сума виховних заходів, але як система прийомів і засобів всебічної дії на розвиток учнів, то важливою вимогою є відповідна психолого-педагогічна підготовка педагогів до неї.

Розділ II.

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ВИХОВНОЇ РОБОТИ У ПРОФТЕХОСВІТІ

Галина Дегтярьова

*Львівський науково-практичний центр
професійно-технічної освіти НАПН України*

ОСОБЛИВОСТІ ТА УМОВИ САМОВИХОВАННЯ УЧНІВ ПТНЗ

Суттєвим фактором професійної освіти в сучасних умовах є формування професійно і соціально активної особистості з таким якостями, як самостійність, здатність приймати відповідальні рішення, проявляти творчість у будь-якій справі, вміння постійно самовдосконалюватися. Таким чином, у виховному процесі акценти зміщуються у бік самовиховання. Для самовиховання учнів важливим є усвідомленням вихованцем його внутрішнього світу, потреб самовдосконалення і саморозвитку. Виховання і самовиховання є взаємозалежними і взаємодоповнюючими складовими одного і того ж процесу становлення особистості, що передбачає одночасне розгортання виховання (дій педагога) і самовиховання (дій учнів).

Особливості самовиховання у ПТНЗ проявляються в тому, що засвоєння учнями професії спонукає їх до прагнення стати кращими, досконалішими, позбуватися недоліків, помилок минулого.

Процес самовиховання пов'язується не лише з навчально-виховною діяльністю, а й з майбутньою професійною діяльністю, тому орієнтований на економічні, виробничі реалії.

Самовиховання залежить, по-перше, від усвідомлення вихованцем потреби у саморозвитку, самоосвіті, самовдосконаленні. По-друге, при організації самовиховання педагогу потрібно пам'ятати, що самовиховання є цілісним процесом, має свою методичну структуру (самопізнання, самопроектування, самоформування, самоконтроль, самооцінка). По-третє, самовиховання вимагає підвищення педагогічної і психологічної культури не тільки педагогів, а й учнів, створення сприятливої атмосфери для

самовдосконалення кожної особистості. Отже, процес самовиховання в училищі активізується і потребує продуманого, ефективного педагогічного керівництва.

Лариса Руденко

*Львівський науково-практичний центр
професійно-технічної освіти НАПН України*

ПРОБЛЕМА ДУХОВНОСТІ У ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ

Домінантою сучасного освітнього процесу має стати його творча функція, яка віддає пріоритет формуванню високодуховної та творчої особистості. Таким чином, визначаючи особливості навчально-виховного процесу в професійних навчальних закладах, потрібно виходити із нової педагогічної парадигми, що полягає у випереджувальному характері сучасної освіти й виховання. Головною її рисою є підготовка духовно багатой особистості, яка може творчо вирішувати будь-які проблеми, зокрема й ті, що можуть виникнути в майбутній професійній діяльності. Таким чином, освіта має будуватися на засадах глибокого та ефективного поєднання інформаційної та творчої функцій.

У сучасних психолого-педагогічних теоріях важливою складовою формування професіонала визнається *духовність*. Проблемам духовності та духовного розвитку особистості присвятили дослідження А. Адлер, Р. Алперт, Р. Бекк, С. Гроф, К. Гроф, Ф. Ган де Віт, У. Джеймс, Г. Райх, К. Роджерс та ін. Велику увагу цим питанням приділяють І. Д. Бех, Г. П. Васянович, В. Зеньковський, І. А. Зязюн, І. Ільїн, С. Максименко, В. Рибалка, Е. Помиткін та ін. Вивчаючи моральні та естетичні аспекти проблеми духовності, учені розглядають вимоги до фахівців не лише через професійні знання, уміння й навички, а й з огляду сформованості особистісних якостей. Професійна підготовка, на нашу думку, має включати систему психолого-педагогічних засобів, скерованих на забезпечення духовного розвитку майбутніх фахівців. Високодуховна особистість характеризується спрямованістю на загальне благо,

прагненням до гармонії. Е. Помиткін трактує духовність як специфічну людську якість, що характеризується усвідомленням єдності Буття і зумовлює прагнення людини до гармонії внутрішнього та зовнішнього світу, спрямовує особистість до пізнання і самопізнання, творчості, самовдосконалення та гуманістичної поведінки [2].

Отже, духовність людини безпосередньо залежить від рівня її свідомості. Складовими духовності є гуманістичні, естетичні, екологічні цінності, а також цінності пізнання, самовдосконалення та самореалізації. Духовні цінності формують зміст особистісних мотивацій, а їх ієрархічні взаємовідносини створюють ситуацію вільного вибору між ними. Таким чином, духовність є передумовою особистісної свободи й відповідальності людини. Сформованість системи духовних цінностей відображається в діяльності, поведінці, конкретних людських вчинках. Перш за все, феномен духовного розкривається у процесі самопізнання як найвищої форми творчості (М. Хайдеггер), з якого виростає істинний гуманізм.

Оскільки духовний розвиток пробуджує в людини здібності, які раніше не були яскраво виражені, підносить свідомість до нового рівня, рішуче трансформує елементи особистості, яка починає функціонувати в нових вимірах [1, с. 223], то в педагогічному аспекті духовність розуміють як внутрішню сферу людського самовизначення, розвиток якою вбачається через засвоєння передусім моральних, інтелектуальних й естетичних потреб у процесі активної діяльності особистості.

1. Жигайло Н. І. Соціально-психологічний та еволюційно-історичний виміри духовного розвитку особистості / *Наталія Жигайло* // Педагогіка і психологія професійної освіти. — 2009. — № 2. — С. 223—231.

2. Помиткін Е. О. Розвиток особистості учня і вчителя : гуманізація управління в школі : [методичні рекомендації] / *Помиткін Е. О.* — К. : ПППО АПН України, 1999. — 40 с.

Олександр Музальов

*Львівський науково-практичний центр
професійно-технічної освіти НАПН України*

ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДІ В ПРОЦЕСІ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ

У процесі гуманізації професійної освіти світоглядній культурі належить одне з провідних місць у формуванні механізму розвитку та становлення гармонійної особистості.

Суть світоглядного аспекту культурологічної спрямованості навчально-виховного процесу полягає у формуванні в молоді наукової картини світу, системи поглядів на природу, суспільство, соціальну роль обраної професії, систематичного використання історичних і літературних матеріалів, творів мистецтва, шляхів удосконалення технологій виробництва і художньо-образного сприйняття навколишньої дійсності.

Процес формування світоглядної культури в аспекті виховання соціальних рис майбутнього фахівця має стати беззаперечною суспільною вимогою до професійно-технічної освіти як основи становлення молодшої формації висококваліфікованих робітників і спеціалістів. Нерозуміння об'єктивно необхідного зв'язку культури та професіоналізму спричиняє серйозні прорахунки в практиці навчально-виховної роботи педагогічних колективів із молоддю, коли оволодіння професійними знаннями і навичками тією чи іншою мірою протиставляється культурологічній освіті.

Сьогодні одним із основних завдань гуманітарно-культурологічної підготовки має стати формування світоглядних орієнтацій суб'єктів виховання у сфері не тільки матеріальної, а й духовно-моральної культури, адже становлення особистості у соціальному середовищі відбувається через засвоєння культурних цінностей, які є формуючим осередком матеріально-духовного життя суспільства.

Отже, професійна підготовка майбутнього фахівця має означати спрямування змісту освіти та виховання на цілісність і системність культури

знань і світоглядне мислення творчої дії. Формування світоглядної культури слід розглядати як гармонійно-цілісний педагогічний процес, спрямований на соціально-психологічну готовність майбутнього фахівця до культурологічної функції у професійній діяльності, ознайомлення з основними напрямками, школами і теоріями в освітній та вітчизняній культурі, знання етапів і закономірностей розвитку цивілізацій та сучасних проблем збереження та найбільш ефективного використання культурних надбань у своїй подальшій трудовій діяльності.

Такий підхід до формування фахової та світоглядної культур вихованців сприятиме усвідомленню ними себе як частки суспільства та власної культури, розуміння особистої ролі в суспільних процесах, підвищенню відповідальності за свою працю, професійних і духовних якостей, естетики виробництва, технологій та необхідність розвитку творчого потенціалу.

Світлана Василюк

*Львівський науково-практичний центр
професійно-технічної освіти НАПН України*

ПРЕВЕНТИВНЕ ВИХОВАННЯ – ОДИН З ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМІВ ПРАВОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Політичні й економічні процеси та зміни в житті нашої держави зумовлюють переоцінку цінностей та пріоритетів у суспільному світосприйнятті. На першому місці знаходяться такі цінності, як людина, її права, свобода та внутрішній (духовний) світ. Важлива роль у такій трансформації суспільства належить правовій підготовці, яка формує правосвідомість та правову культуру людей, перетворюючи ідеали добра, законності та справедливості в мотиваційні чинники.

Одним з пріоритетних напрямів правової підготовки є превентивне виховання. Проблема превентивності є актуальною в системі психолого-педагогічних, правових, соціологічних, медичних досліджень у різних країнах світу. В Україні ця проблема набуває особливої гостроти, оскільки молодь

формується в складних соціокультурних умовах, умовах загострення економічних і політичних суперечностей, зростанні криміногенних явищ суспільства, що призводить до збільшення чисельності учнів, котрі порушують норми поведінки, та тих, які становлять “групу ризику”.

Превентивне виховання – це комплексний цілеспрямований вплив на особистість у процесі її активної динамічної взаємодії із соціальними інституціями, спрямованої на фізичний, психічний, духовний, соціальний розвиток особистості, вироблення в неї імунітету до негативних впливів соціального оточення, профілактику і корекцію асоціальних проявів у поведінці дітей і молоді, на їх допомогу і захист.

Таким чином, превентивне виховання передбачає реалізацію заходів, спрямованих на попередження злочинів і злочинності, вдосконалення способу життя учнів без порушення норм моралі; створення умов, спрямованих на збереження здоров'я та життя учнів, попередження негативних впливів на їх поведінку, виявлення причин, що сприяють скоєнню злочину, акцентування уваги на роботі з підлітками з девіантною поведінкою.

До основних завдань превентивного виховання учнів ПТНЗ ми відносимо: а) формування в учнів правової свідомості на основі правових знань, уявлень, переконань; б) законність обраної мети та правомірність шляхів її реалізації, утвердження справедливості; в) підвищення правової культури всіх учасників навчально-виховного процесу; г) формування здорового способу життя, попередження асоціальних проявів серед учнів.

Здійсненню превентивного виховання учнів, на нашу думку, будуть сприяти психолого-педагогічна профілактика та корекція відхилень у поведінці учнів, поєднання традиційних та інтерактивних методів виховання, надання в ПТНЗ допомоги соціально дезадаптованим категоріям учнів, систематична організація просвітницької роботи щодо запобігання протиправній поведінці, наркоманії, алкоголізму.

Отже, правові знання учнів, одержанні у процесі навчання, поглиблюються і розширюються в правовій та превентивній виховній роботі.

Але для того, щоб досягнути ефективного результату такого виховання, потрібні спільні скоординовані зусилля педагогічних працівників, вихователів, органів учнівського самоврядування.

Оксана Дубовик

*Львівський науково-практичний центр
професійно-технічної освіти НАПН України*

АКСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ВИХОВАННЯ

Посилення взаємозв'язку та взаємозалежності країн, що проявляється у формуванні єдиного економічного простору та інформаційного поля, вимагає пошуку нових орієнтирів виховання молоді. Актуальним стає проблема визначення ієрархії завдань та пріоритетів виховання, виходячи із загальнолюдських, фундаментальних цінностей. Пропонується п'ять основних проблемних блоків для визначення цієї ієрархії: 1) виховання толерантного відношення до інших людей, рас, релігій, ідеалів виховання; 2) виховання персональних високих моральних якостей; 3) виховання навичок співіснування з людьми-представниками іншої нації, мови, релігії, етносу; 4) виховання почуття співчуття й готовності допомогти іншим людям; 5) виховання в душі миру.

У кожній державі проблеми виховання розглядаються із врахуванням власних завдань і пріоритетів. Зміни, що відбуваються в Україні, вимагають ціннісної корекції освітньо-виховного процесу. Це стосується утвердження у свідомості кожного позитивного ставлення до чесно заробленого багатства та його носіїв, усвідомлення національних інтересів та їхнє послідовне відстоювання, розуміння того, що виробництво матеріальних благ стає можливим завдяки активності людини.

Анкетування з метою визначення основних цінностей, на які орієнтується сучасна молодь, надасть можливості суттєво удосконалити вихований процес, забезпечити координацію всіх виховних впливів на повноцінний психічний й

соціальний розвиток молоді людини, її подальший саморозвиток й самовизначення.

Таким чином, аксіологічний підхід в освіті й вихованні пов'язаний з гуманізацією, орієнтованою на Людину як найвищу цінність соціального буття та відношення до неї як суб'єкта пізнання, спілкування, творчості. Тобто, проблеми етичного (морального), естетичного, економічного, екологічного та правового професійного виховання набувають великого значення.

Ольга Кушнірик

Інститут педагогічної освіти

та освіти дорослих НАПН України

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТРУДОВОГО ВИХОВАННЯ

МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У СИСТЕМІ ПРОФТЕХОСВІТИ

Протягом століть виховання української молоді передбачало насамперед опанування трудових умінь і навичок, які передавалися з покоління в покоління. Праця – джерело та важлива передумова інтелектуального, соціально-психічного та фізичного розвитку особистості. К. Ушинський вважав працю головним чинником, засобом виховання, що має провідну роль у формуванні моральних якостей особистості. На його думку, внутрішня, духовна, животворна сила особистої праці є “джерелом людської гідності, а разом з тим і щастя”. Потреба праці властива людині, але вона легко здатна розгорятися або гаснути, залежно від обставин і впливів, які оточують людину в дитинстві та юності [3, с. 116-117].

Трудове виховання – виховання свідомого ставлення до праці шляхом формування звички та навичок активної трудової діяльності. Завдання трудового виховання зумовлені потребами існування, самоутвердження і взаємодії людини в суспільстві та природному середовищі. Воно покликане забезпечити психологічну готовність особистості до праці (усвідомлення соціальної значущості праці як обов'язку та духовної потреби, бажання

сумлінно та відповідально працювати, повага до результатів праці, творче ставлення до професійної діяльності) та підготовку до праці (отримання загальноосвітніх і політехнічних знань, загальних основ виробничої діяльності, вироблення необхідних умінь і навичок, свідомий вибір професії) [1, с. 118].

Трудове виховання ґрунтується на принципах:

- єдності трудового виховання і загального розвитку особистості;
- виявлення і розвитку індивідуальності в праці;
- високої моральності праці, її суспільно корисної спрямованості;
- залучення учнів до різних видів продуктивної праці;
- безперервності, посиленості праці;
- наявності елементів продуктивної діяльності в учнівській праці;
- творчого характеру праці;
- єдності праці та багатогранного суспільного життя [1, с. 118-119].

Одним з важливих методів трудового виховання молоді є поєднання навчання з продуктивною працею. Цю ідею висунули у XVII ст. Т. Мор, Т. Кампанелла, розвинули Ж.-Ж. Руссо, І. Песталоцці, Ж. Фур'є, Р. Оуен та ін. У роботах П. Каптерєва, М. Пирогова, К. Ушинського та їхніх послідовників ще в XIX ст. запропоновано антрополого-гуманістичний підхід до трудового та професійного навчання, який ліг в основу сучасної особистісно орієнтованої парадигми освіти. Різні аспекти трудового виховання дослідили українські педагоги Г. Ващенко С. Русова та ін.

За ідеями видатного педагога-новатора А. Макаренка, освіта, навчання та виробнича діяльність повинні здійснюватися в діалектичній єдності з політичним і суспільним вихованням. Інший талановитий новатор В. Сухомлинський надавав особливого значення трудовим традиціям школи, а також педагогічному управлінню працею підлітків.

Педагогічна спадщина В. Сухомлинського – цінний внесок у розв'язанні проблеми залучення дітей до продуктивної праці. Поєднуючи наукову педагогіку з народною, він творчо розкрив світоглядне значення принципу зв'язку навчання учнів із життям: намагався закласти у світогляд дітей народні

погляди на працю; норми етноморалі поєднав з внутрішніми стимулами поведінки; створив умови раннього залучення учнів до продуктивної праці поруч з батьками. Розвиваючи народнопедагогічну ідею залучення дітей до продуктивної праці, В. Сухомлинський формував моральні стимули до праці, виховував у школярів шанобливе ставлення до людини праці, обґрунтував роль виробничої праці у вихованні моральної зрілості [2, с. 12].

У другій половині ХХ ст. питання всебічного розвитку особистості засобами поєднання навчання з продуктивною працею розробили П. Атутов, С. Батишев, М. Скаткін та ін. Утвердилось розуміння трудового виховання як провідного напрямку формування особистості, а праці – як матеріальної основи навчання та виховання. Залучення до участі в різних видах трудової діяльності є ефективним засобом розумового розвитку учнів, фізіологічно обґрунтовані норми фізичного навантаження у процесі практичної діяльності сприяють загальному розвитку організму, вдосконаленню сенсомоторних якостей особистості.

Нині в нашій державі здійснюється модернізація освіти, зокрема підготовки робітничих кадрів у професійно-технічних навчальних закладах. Йде оновлення змісту професійної підготовки й організації навчально-виховного процесу відповідно до демократичних цінностей, ринкових засад економіки, сучасних науково-технічних досягнень. Ці зміни відбуваються в контексті загальноцивілізаційних трансформацій, зумовлених глобалізаційними процесами, розповсюдженням нових освітніх технологій і потребами та можливостями індивідуального розвитку людини. Йде становлення моделі особистісно орієнтованого навчання, утверджується діяльнісно-особистісний підхід до освіти, відбувається перехід від пріоритетів ідеологічного виховання до утвердження загальнолюдських цінностей, громадянського виховання, самовиховання і самоосвіти, піднесення моралі та духовності.

Як свідчить аналіз, проблема виховання, що має особливу актуальність для системи ПТО, серед контингенту якої значний відсоток підлітків із дисфункційних сімей, недостатньо розроблена в нормативних документах.

Зумовлено це тим, що закріпити етичні норми в законодавчому порядку складно, оскільки не всі вони можуть бути предметом правового регулювання. Тому сучасним ПТНЗ треба постійно враховувати вимоги суспільства, зокрема роботодавців, не лише щодо розширення кола обов'язків робітника, його виробничих функцій і зон відповідальності, пріоритетних, найважливіших професійних умінь і навичок, а й загальнокультурного розвитку особистості випускника. Посилення вимог не лише до професійної компетентності робітників, а й до рівня їхньої вихованості, зумовлює створення та впровадження механізмів системного вивчення сучасних методів виховання з урахуванням можливостей етнопедагогіки та кращих напрацювань радянської освіти.

1. Волкова Н. П. Педагогіка : [посібник для студентів вищих навчальних закладів] / Наталія Степанівна Волкова. – К. : Видавничий центр “Академія”, 2001. – 576 с.
2. Сухомлинський В. О. Виховання моральних стимулів до праці у молодого покоління / Василь Олександрович Сухомлинський. – К., 1961. – 12 с.
3. Ушинський К. Д. Праця в її психічному і виховному значенні / Костянтин Дмитрович Ушинський // Вибрані педагогічні твори : [в 2-х т.] ; пер. з рос. / [редкол. : В. М. Столетов (голова) та ін.]. – К. : Рад. школа, 1983. – С. 104–133.

Василь Онищенко

*Львівський науково-практичний центр
професійно-технічної освіти НАПН України*

МОРАЛЬНО-ДУХОВНІ ЗАСАДИ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В КОНТЕКСТІ ХРИСТИЯНСЬКОЇ ЕТИКИ

Питання морально-духовної самореалізації особистості пов'язані з проблемами моральної свободи людини, свободи дії, свободи вибору, свободи совісті та волі. З етичного погляду людина є більш вільною у моральному відношенні тоді, коли її вибір продиктований не сліпим і самодостатнім хотінням, а мотивом, який стосується цілісності духовного світу особистості. При цьому мотиви в zasadничуються **вірою–совістю–волею**, отримуючи свою санкцію.

Християнська етика має вчити людину самотійно оцінювати і відповідати за свої дії та вчинки не лише перед іншими людьми, але й перед Богом. Така самооцінка є свідченням морально-духовної зрілості людської особистості. Духовно-розумна, морально-духовна особистість цінує своє чисте сумління і почуття виконаного обов'язку. Найгіршою карою для неї є муки власної совісті.

Кожна людина постійно прагне до суб'єктивного щастя – блаженства. Це наш людський морально-духовний імператив. Християнська етика вчить людину спрямовуватися до радості духовної, до радості Небесної в Ісусі Христі. Це велична настанова для людини – взяти участь у радикальному переході від людського до боголюдського, від земного до небесного, від душевного до духовного, від тимчасового до вічного. І хоча спасіння – це дар Божий, але воно не реалізується без нашої свободи, вільного волевиявлення, без нашої *віри–совісті–волі*, без співпраці та співтворчості з Христом–Богом. Земний шлях християнина до Царства Небесного освітлюється Христом–Спасителем, до Якого він (християнин) прагне у повноті своєї *любові–радості–надії*.

Християнська етика навчає як жити згідно з вимогами Царства Небесного, тому ці вимоги мають пронизувати весь її контекст. Джерелом християнського життя є різні види любові: любові-милосердя, любові-радості, любові-кохання, любові до Бога, любові до самого себе, любові до ближнього тощо. Велика християнська новина полягає в проголошенні того, що Бог є Любов. Бог дає (дарує) нам Свою Любов як Божественну Благодать. Усе це перевищує будь-яку людську спроможність любити й розуміти. І успіх цієї Божої Благодаті полягає в обожненні людини. На цій основі Христова Любов входить у життя людини, щоб піднести її над нею самою й спрямувати до Божого покликання.

Діалектика втілення Божої Любові в щоденному існуванні людей допомагає зрозуміти християнську етичну відповідь на нещастя людей, які не знаходять радощів і щастя протягом свого життя на Землі. Треба розуміти

Царство Боже як життя любові та в любові, що розвивається двома етапами: земним, де воно починає будуватися, і Небесним, де воно досягає своєї повноти. Різниця між цими двома етапами (стадіями) – стадією приготування й очікування та стадією сповнення й повноти – відповідає основній структурі людського життя – пізнання. На вищому рівні людина – це істота в зростанні, творчості, яка сама себе спрямовує до стану повноти й повної самореалізації. Ця боголюдська правда є покликанням для людини увійти у Царство Небесне, покликанням, яке здійснюється у духовному і моральному поступі. Але присутність численних гріхів у житті людей створює суперечність між бажанням любити Бога й нашими численними насолодами, які життя пропонує в тих чи інших формах і виявах. Ситуація стає драматичною, коли люди, роздумуючи над цими насолодами, обманюють себе, вкладаючи у них абсолютні цінності. Уся християнська мораль концентрується навколо цієї боротьби між сповненням земного обмеженого щастя та любовним очікуванням остаточного сповнення.

Християнська етика вчить здійснювати морально-духовне виховання і навчання молодих людей, вчить безперервній праці над формуванням духа, душі і тіла, вчить спілкуванню людини з Богом. Морально-духовне виховання молодої людини має супроводжуватися збагаченням її духовного світу. *Християнська етика* є етикою віри–совісті–волі, а також духовно-естетичною етикою любові–радості–надії. Це автентична етика українського народу, яка уже більше тисячі років в засадничує морально–духовну культуру українців.

Олег Стечкевич

*Львівський науково-практичний центр
професійно-технічної освіти НАПН України*

ВИХОВНІ АСПЕКТИ

ПРОФЕСІЙНО-ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ ПТНЗ

У професійно-технічній освіті тривалий час домінувала суто знаннєва парадигма або парадигма формування ЗУНів (знань, умінь і навичок), які

затмарювали власне людину, її духовні потреби, ціннісні орієнтації, свободу вибору і самореалізацію особистості. І хоча, безумовно, у професійній діяльності знання є базовою цінністю, проте виховний аспект має бути пріоритетним, що відповідає реалізації сучасної людиноцентричної парадигми професійно-технічної освіти на базі компетентнісного та діяльнісного підходів.

Відповідно до ст. 25 Закону України "Про професійно-технічну освіту" (№103/98-ВР, зі змінами від 19 грудня 2006 р.) **професійно-практична підготовка** проводиться у навчальних майстернях, на полігонах, на тренажерах, автодромах, трактородромах, у навчально-виробничих підрозділах, навчальних господарствах, а також на робочих місцях на виробництві чи в сфері послуг у таких формах:

- урок виробничого навчання в навчальному закладі;
- урок виробничого навчання на виробництві чи в сфері послуг;
- виробнича практика на робочих місцях на виробництві чи в сфері послуг;
- переддипломна (передвипускна) практика на виробництві чи в сфері послуг;
- інші форми професійної практичної підготовки.

Аналіз низки літературних джерел показує, що компетентнісний підхід прямо пов'язаний з ідеєю всебічної підготовки і виховання індивіда не лише як спеціаліста, професіонала своєї справи, а і як особистості, члена колективу і соціуму. Відтак він є гуманітарним за своєю суттю. Метою гуманітарної освіти, як відомо, є не лише передача майбутньому спеціалісту сукупності знань, умінь і навичок у певній сфері, а й розвиток світогляду, міждисциплінарного чуття, здатності до прийняття індивідуальних креативних рішень, до самоосвіти, а також формування гуманістичних цінностей.

Оскільки професійно-практична підготовка учнів, слухачів здійснюється у тісному поєднанні з виготовленням корисної продукції чи наданням послуг, то цілком слушним виглядає її спрямування на реалізацію функції виховання через:

- інтерактивні технології, які будують спільну діяльність майстра виробничого навчання і учня на основі партнерства;
- методи виховного впливу, основою яких є організація «спільної колективної справи»;
- можливість самореалізації через виявлення і розвиток власних здібностей.

Любов Куровська

ВПУ №63, м. Львів

ФОРМИ І МЕТОДИ У ВИХОВНІЙ РОБОТІ

Як організувати виховний процес у сучасному навчальному закладі?

В якому напрямі здійснювати виховання особистості, якими якостями вона повинна володіти, якою повинна бути?

Виходячи із виховної мети навчального закладу, компонентами виховної системи є: вивчення особистості учня та учнівських колективів; організація роботи з батьками; розвиток учнівського самоврядування; створення мережі гуртків; розвиток потреби в здоровому способі життя; організація трудової діяльності учнів; організація самовиховання особистості учня.

Кожна складова – це життєво необхідний елемент, без якого неможливо досягти кінцевого результату.

Нова філософія освіти утверджує погляд на особистість, як на найвищу цінність суспільного життя. Навчальний заклад повинен формувати й розвивати високоінтелектуальну, свідому особистість, готову до конкретного вибору свого місця в житті, повинен допомогти дитині визначитися у тому, ким бути і яким жити за умов сучасного змінного суспільства. Оскільки виховання в наш час практично повністю зосереджене у навчальному закладі (*також і в сім'ї, проте вона все більше втрачає свою виховну функцію*), саме на майстра в/н, класного керівника, вихователя лягає головний тягар відповідальності за долю кожної дитини і людства загалом. Ця нова глобальна історична місія педагога зумовлена попереднім ходом історичного розвитку,

який і вивів його на п'єдестал головного героя, діяча сьогодення та майбуття. І саме тому весь навчально-виховний процес потребує безумовного пріоритету виховання над власне навчанням, гуманізації, гуманітаризації, толерантності всього учнівського життя.

«Знання без виховання – меч у руках божевільного!» – цей висновок Д. Менделєєва не є новим. Під організаційно-педагогічними формами позаурочної роботи, які поряд з метою, змістом і плануванням, є її важливими системоутворюючими компонентами, ми розуміємо види об'єднань, способи організації учнів і педагогів для спільної діяльності після навчальних занять, а також конкретні просвітницько-пізнавальні й виховні заходи, розраховані на масову чи певним чином диференційовану учнівську аудиторію. Системний підхід до організації цих форм передбачає циклічність, послідовність і наступність логічно взаємопов'язаних групових і масових позаурочних заходів, що розкривають певну проблему, тему чи напрям виховання учнів.

Гурткова робота – випробувана, дієва, популярна форма організації діяльності учнів у позаурочний час. Вона повинна відповідати таким ознакам:

- автономність і самобутність життєдіяльності;
- наявність провідної ідеї, що покладена в основу кожного об'єднання і визначає основні напрями його розвитку; відкритість учнівського об'єднання, яка передбачає добровільність входження в нього, а також виходу чи переходу в інший колектив (*секцію, гуртки*);
- самоврядування, самоорганізація, самодіяльність;
- сприятлива атмосфера, стиль взаємовідносин дорослих і учнів «на рівних», коли немає (звичному розумінні) вихователів, вихованців, громадських функціонерів і виконавців;
- динамічність членського складу об'єднання;
- співпраця і координація діяльності різних позаурочних структур.

Гуртки використовують для різнобічної освіти і виховання учнів, розвитку у них художніх, науково-технічних, організаторських здібностей,

умінь, навичок. Істотною рисою гуртків є порівняно невеликий кількісний склад членів, груповий характер діяльності.

Клубні об'єднання – це організовано оформлені та стабільно функціонуючі у навчальному закладі групи однодумців, зайнятих соціально-корисною, культурно-дозвіллевою діяльністю, які існують на принципах самоврядування. На відміну від гурткової роботи, робота клубу має більш нерегламентований характер, відвідування клубу не може бути обов'язковим; клубні об'єднання можуть бути багатопрофільними. За тематичною спрямованістю клуби бувають: економічні, історичні, політичні, культурологічні, світоглядні, народознавчі, інформаційні, технічні тощо.

Формування ініціативної, здатної приймати нестандартні рішення особистості, неможливе без залучення учнів до управління училищними справами через діяльність в органах учнівського самоврядування. У практиці роботи НЗ можуть використовуватися різні структури самоврядування, які є варіативними, гнучкими, залежать від інтересів і запитів дітей, можливостей педагогічного та учнівського колективів.

І добре, якщо поряд з усвідомленням того, що справжні, стійкі знання можна здобути за допомогою активного (*інтерактивного*) навчання, кожен педколектив усвідомив необхідність здолати стереотипи, знайти нове, творчо осмислити і переробити прогресивний досвід виховання в сучасній Україні. Більшість педагогів розуміють це і готові працювати по-новому. Адже ніхто не відкидає вивірені часом і досвідом наступні методи виховання: розповідь (*тема актуальна, викликає в учнів моральне довір'я, готовність співпереживати*); пояснення (*мета – розкрити соціальний, моральний, естетичний зміст певних вчинків, подій, явищ*); бесіда (*етичні, естетичні, політичні, пізнавальні*); лекція (*організована у доступній формі, проілюстрована конкретними фактами*); диспут (*допоможе формувати судження, оцінки, переконання*); приклад; громадська думка; звичка; доручення (*відповідають інтересам, здібностям і можливостям кожного учня*); самовиховання; особисті зобов'язання; самозвіт; самоконтроль; самооцінка.

Це той арсенал, на який може спиратися кожен педпрацівник. Але для руху вперед йому необхідно поставити перед собою конкретні завдання:

По-перше, урізноманітнювати форми діяльності (практикувати ділові ігри, захисти проєктів, творчі естафети, політтурніри, прес-конференції, фестивалі, аукціони, ігри-тренінги, психологічні практикуми, училищні референдуми, «філософські столи», ток-шоу; музичні та інтелектуальні ринги, конкурси, подорожі, КВК тощо), пам'ятаючи при цьому слова Конфуція, який понад 2400 років тому сказав: «Те, що я чую, я забуваю. Те, що я бачу, я пам'ятаю. Те, що я роблю, я розумію».

По-друге – пробудити в собі іскру творчості. Якщо людина робить свою справу добре, навіть – дуже добре, навіть – краще за інших, чи можемо ми сказати, що вона талановита, творча? Ні! Вона працює краще за інших.

Отже, найбільше шансів досягти успіху має той педагог, який залучає дітей до активних форм діяльності, коли кожна справа твориться спільно з дітьми, задумується, організується, виконується.

Лідія Сліпчишин

*Львівський науково-практичний центр
професійно-технічної освіти НАПН України*

ДИСОНАНСИ ЯК ДЖЕРЕЛО

РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ ПТНЗ

У час стрімких суспільних змін усе сильніше відчувається дисбаланс між зовнішнім і внутрішнім світами людини. Зовнішній світ сповнений суперечностей, які провокують хаос, утруднюють життя пересічної людини. Розв'язати їх може лише підготовлена, сильна духом людина, яка усвідомленими діями згармонізовує хаос. Однак гармонізація є процесом перманентним, оскільки завжди з'являються чинники, що руйнують гармонію. Тому людина повинна постійно працювати над собою, шукаючи тверду основу свого існування. Одним це вдається легко, а іншим потрібна допомога. Отже, перед людиною постають два шляхи, вибір одного з них – за нею.

Перший шлях – шлях до гармонії, розуміння світу і себе в ньому, пошуки свого призначення. Гармонію можна віднайти як у матеріальному житті, так і духовному. У матеріальному житті кожен проживає відведений час на обраній території, намагаючись себе реалізувати як батько чи мати, фахівець, брат, сестра тощо. У кожного складається свій життєвий сценарій. Якщо всі соціальні ролі виконані, людина може своє земне життя вважати гармонійним. У внутрішньому світі людини гармонія встановлюється між ідеями, значеннями, настроями, бажаннями тощо. Якщо між ними відбувається конфлікт, то людина гостро відчуває звучання могутніх дисонансів у своєму власному існуванні, які утруднюють її життя. З цими дисонансами необхідно боротися, але для цього потрібно розуміти причини їх виникнення і знати шляхи їх усунення. Інколи людина все життя шукає ці причини або шляхи їх усунення і не завжди знаходить.

Сучасний світ через засоби масової інформації, а також реально через життєві ситуації, манить своєю барвистістю, багатством, обіцянками розваг, залишаючи за лаштунками непривабливі реалії життя. Психологічно невідповідна людина може зламатися, обрати для себе шлях хаосу. Особливо піддаються негативним впливам зовнішнього світу учні ПТНЗ, що часто пов'язано з відірваністю їх від батьківського дому і зменшенням контролю за ними. Їм подобається те, що вони роблять, хоча це може виходити за межі допустимого, адже їхні дії та вчинки у підлітковому середовищі сприймаються як ознака дорослості. Однак у житті часто трапляються моменти, коли раптово власне життя стає проблемою і все рідше відчувається внутрішня гармонія. Оскільки ніхто не знає, коли це може трапитися, краще виховну роботу проводити на випередження.

У системі професійно-технічної освіти навчається значна кількість дітей, в долі яких вже присутній чинник руйнації: неповна сім'я, один або обоє батьків зловживають алкоголем, розпусний спосіб життя одного з батьків, матеріальна скрута, криміногенне середовище тощо. Через ці обставини інколи гуртожиток стає другим домом, а майстер чи викладач замінює батьків.

Педагогу необхідно виявити хист у спілкуванні з такими дітьми, оскільки необачно вжите слово може зруйнувати психологічну рівновагу в учня і викликати небажану реакцію, а також навчити її знаходити.

Хоча стан дисбалансу вважається негативним явищем, однак, якщо особистість розглядати як складну відкриту систему, що саморозвивається, то змінюється ставлення до нього. Будь-які “перебої” в її розвитку, девіації, патологічні та непатологічні відхилення є підґрунтям для виникнення чогось принципово нового, що зможе вплинути і на особистість, і на суспільство (Т.М.Титаренко). Саме особистісні дисгармонії розглядаються як своєрідні джерела розвитку, резерви варіативності, без яких подальший розвиток життєвого світу людини був би неможливим.

Таким чином, позитивний розвиток життєвого шляху учня в майбутньому можливий за умови, коли їх навчає, духовно збагачує педагог, котрий сам духовно росте. Все те, що він говорить, має бути, передовсім, пропущено через його серце і душу та сприйнято, а високі прагнення мають утверджуватись у його щоденному житті. У протилежному випадку існує небезпека виховати хиткі характери, що часто не знають, на що їм опертися, як формувати свій світогляд через непослідовність і безсистемність у всьому.

Любов Ємчик

*Львівський науково-практичний центр
професійно-технічної освіти НАПН України*

ЄДНІСТЬ НАВЧАЛЬНОЇ І ВИХОВНОЇ РОБОТИ ЯК ФАКТОР ЦІЛІСНОГО ФОРМУВАННЯ ФАХІВЦЯ

Глибокі та динамічні зміни у суспільстві, в усіх його сферах породжують нові моральні проблеми, особливо у сфері праці, де професійна підготовка уживається з недостатньо відповідальним відношенням до праці.

Зміна старої соціально-економічної формації на нову вимагає, найголовніше, зміни свідомості людей, їх психологічних якостей, виховання на принципах високої моралі та гуманізму. Праця є основою людського життя.

Саме через працю людина виховує свою волю, характер, отримує знання і вдосконалює мислення.

Природничі науки закладають інтелектуальні вміння і навички, здатні забезпечити творчу самостійність майбутнього фахівця. Основні якості фахівця – сумлінне і відповідальне ставлення до праці, постійна потреба у самовдосконаленні й підвищенні професіоналізму, вміння сприймати нові досягнення у сфері виробництва, людяність, культура спілкування.

Самоосвіта стає необхідною не лише для трудової діяльності, але й для повноцінного духовного життя, для розвитку здібностей людини. Вона не обов'язкова, але для творчої людини повинна стати потребою.

Екологічна освіта і виховання формує у людини індивідуальну екологічну свідомість, що передбачає засвоєння знань в галузі природокористування (природничі дисципліни), вміння передбачати результати втручання людини у природні процеси з метою попередження небажаних наслідків. Інтегрований підхід до формування фахівця, наступність у навчанні та вихованні забезпечують знання про взаємодію людини з природою і збереження природних багатств.

Важливим аспектом є національне виховання, яке повинно ґрунтуватися на принципах природовідповідності, гуманізму, єдності сім'ї та школи, наступності і спадкоємності поколінь.

Виховання є однією із форм зв'язку людини і суспільства, а саме щодо динаміки особистісного розвитку людини, здатної робити вибір і нести відповідальність за нього.

Надія Заячківська

Львівський національний університет

імені Івана Франка

РОЛЬ ПЕДАГОГА У НАЦІОНАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ УЧНІВ

В умовах сучасності пріоритети виховного процесу в українській школі, зокрема у професійно-технічних навчальних закладах, окреслено в низці

державних освітніх документів: Державній національній програмі “Освіта” (Україна ХХІ ст.), Законі України “Про загальну середню освіту”, Концепції національного виховання, Законі України „Про виховання дітей та молоді”, Національній програмі виховання дітей та учнівської молоді в Україні тощо [2; 3; 4; 5; 6]. У них зазначено, що національне виховання в Українській державі має бути спрямоване на формування у молоді і дітей світоглядної свідомості, ідей, поглядів, переконань, ідеалів, традицій, звичаїв, інших соціально значущих надбань вітчизняної і світової духовної культури. Головною метою національного виховання є набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнаціональних взаємин, формування у молоді незалежно від національності особистісних рис громадян України.

Під „національним вихованням” сьогодні розуміємо виховні зусилля, спрямовані на відродження природовідповідного національного самоусвідомлення української дитини. Воно стосується всіх громадян України, незалежно від їх етнічного походження, і висуває однакові до них вимоги [1, с. 235].

Саме на шкільні роки припадає головний період формування самоусвідомлення молодшої людини, зокрема й національну свідомість та усвідомлення себе громадянином світу і Європи. З огляду на це, зростає роль педагога у національному вихованні учнів.

Виховна робота педагога охоплює сукупність закономірно побудованих, динамічно взаємопов’язаних компонентів (мети, завдань, змісту, методів, засобів, форм, факторів, результатів), що породжує цілісну особистість громадянина – патріота України. Вона передбачає різні форми організації (масові, групові, індивідуальні), які мають різний рівень ефективності, але взаємодоповнюють одна одну.

Серед методів виховання у роботі педагога сьогодні найефективнішими є інтерактивні технології, які впроваджуються у процесі викладання навчальних дисциплін, у позааудиторній виховній роботі, через взаємодію із соціальними

інститутами та молодіжними громадськими організаціями, волонтерство, роботу в громаді.

Особливе значення та навантаження у виховній роботі вчителя мають обов'язки класного керівника. Система виховних заходів, які він проводить, повинна враховувати вікові та індивідуальні особливості учнів та відповідати вимогам сучасності. Формування національної свідомості нелегкий та тривалий процес, але тільки через виховання національного можна прийти до формування планетарного мислення та відповідальності за цей світ. Роль педагога у цих складних та важливих процесах очевидна і відповідальна.

1. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки / О. Вишневецький. – Дрогобич : Коло, 2003.
2. Державна національна програма “Освіта” (Україна ХХІ ст.). – К., 1994. – 62 с.
3. Закон України „Про виховання дітей та молоді” (проект) // Освіта України. – 2004. – 14 вересня.
4. Закон України “Про загальну середню освіту”. – 1999. – 13 травня.
5. Концепція національного виховання // Освіта. – 1994. – 26. жовтня.
6. Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua-info.biz/legal/baseee/ua-amtwit/index.htm>.

Тетяна Якимович

*Львівський науково-практичний центр
професійно-технічної освіти НАПН України*

МОДЕЛЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ НА ОСНОВІ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

Після підписання Болонської декларації з'явилися нові підходи до формування професійної компетентності майбутніх фахівців у процесі професійної підготовки. На основі компетентнісного підходу ми визначаємо: загальні і спеціальні компетенції майбутніх фахівців (варіативні частини кваліфікаційних характеристик); теоретичні основи формування загальних і спеціальних компонентів професійної підготовки (навчальний курс для педагогічних працівників „Основи дидактики професійно-практичної підготовки”); шляхи оптимізації навчальних планів професійно-практичної підготовки (програми професійно-практичної підготовки), вимоги до

навчально-методичного забезпечення (методичні рекомендації „Організація навчально-виробничої практики”); методики формування спеціальних компетенцій випускників під час професійно-практичної підготовки (авторська розробка формуючої моделі професійно-практичної підготовки). Формуюча модель забезпечує цілеспрямоване управління процесом засвоєння знань і умінь під час професійно-практичної підготовки. За умови проходження учнем всіх етапів забезпечуються сформованість знань і умінь з наперед заданими якостями. Зокрема, учень повинен в строгій послідовності пройти наступні етапи: мотивацію, складання схеми орієнтовної основи дій, матеріалізовані дії, промовляння на рівні зовнішньої мови, мова про себе, практична діяльність, творча діяльність. Запропонована модель враховує послідовність переходів від репродуктивного рівня засвоєння до творчого за допомогою системи методик навчання. Засвоєння абстрактних знань, як знакових систем, накладається на предметну діяльність, здійснюється послідовне, безперервне та систематичне наближення учня до певного роду діяльності, відбувається трансформація навчально-пізнавальної діяльності в навчально-професійну та професійну.

Майбутній фахівець поступово переходить від конкретних предметних зразків до більш абстрактних знакових моделей. Формуюча модель професійно-практичної підготовки має чотири блоки методик: орієнтаційний – характеризується тим, що практикант вчиться розпізнавати, розрізняти об'єкти виробничої діяльності; організаційний – це засвоєння інформації, що спонукає його освоювати певні функції щодо об'єктів виробничої діяльності; тренінговий – переважно характеризується засвоєнням послідовності дій щодо виконання виробничих завдань певного типу; ситуаційний – дозволяє переносити дії на незнайомі об'єкти і ситуації, в інші предметні галузі; дослідницький – сприяє творчому розвитку особистості. У процесі навчання створюються умови для визначення способів формування умінь з потрібними параметрами, розроблення орієнтаційної основи діяльності, вибору методів навчання, які формують конкретні рівні умінь майбутнього фахівця в межах вибраної спеціальності.

РОЛЬ ПЕДАГОГА У ЗДІЙСНЕННІ СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ ТА СЕКСУАЛЬНОЇ ПРОСВІТИ УЧНІВ ПТНЗ

Теоретично складним у роботі соціальних педагогів, психологів ПТНЗ є питання про співвідношення статевого виховання та сексуальної просвіти. Проблема в тому, що й перше, і друге засноване на інформації, яку отримують учні.

Якщо ця інформація залишається лише на пізнавальному рівні, доводиться говорити лише про освіту, але коли вона сприяє формуванню поглядів, переконань, ціннісних орієнтацій і стійко позначається на поведінці, то можна говорити і про виховання. Тому відокремити “виховне” від лише “просвітницького” або “навчального” не завжди легко, як неможливо розірвати на частини цілісну життєву ситуацію.

Для того, щоб інформація мала виховне значення, вона повинна бути цікавою для вікової групи слухачів, мати належний рівень новизни й актуальності, а також презентуватися в яскравій, образній, емоційній формі.

Створення довірливої атмосфери, що має неформальний характер, природність, невимушеність діалогу, доступність, тобто розуміння учнями специфічної термінології, адекватність у висвітленні суті наукових досліджень, періодичне використання зворотного зв'язку для отримання інформації про те, чи добре учні розуміють, як оцінюють здобуті знання, а також, що саме їх ще цікавить із даної тематики – ось ті вміння й якості, які необхідні педагогам, психологам, соціальним працівникам, які будуть провадити роботу зі статевого виховання, сексуальної просвіти, профілактики деморалізованої поведінки в молодіжному середовищі.

Таким чином, педагоги, соціальні працівники та психологи ПТНЗ повинні уже при перших проявах моральних відхилень у поведінці підлітків вміло проводити роботу з ними, виявляти причинно-наслідкові зв'язки між

девіаціями в статевій поведінці та проблемами життя підростаючої особистості в сім'ї.

Богдан Токар

*Львівський науково-практичний центр
професійно-технічної освіти НАПН України*

РОЛЬ ПРАЦІ У ФОРМУВАННІ МОЛОДОЇ ЛЮДИНИ ЯК ОСОБИСТОСТІ

У формуванні людини як особистості відіграють особливу роль кілька надважливих чинників. Серед них перше місце, безумовно, належить праці.

Тому ми пропонуємо з'ясувати, що ж власне являє собою праця. На нашу думку, найкраще визначення праці дав великий українець, педагог і філософ К. Д. Ушинський. Він стверджував, що праця це „вільна і узгоджена з християнською мораллю діяльність людини, на яку він зважається з безумовної необхідності її для досягнення тієї чи іншої істинно людської мети у житті”. Таким чином, праця є необхідною умовою не лише розвитку людини, але навіть і підтримки в ній того рівня гідності, якого вона вже досягла. Без особистої праці людина не може йти вперед; не може залишатися на тому самому місці, але мусить йти назад. Доведено, що тіло й розум людини потребують праці. Ця потреба така потужна, що без її задоволення з тих чи інших причин перед індивідом відкриваються два інші шляхи, які однаково згубні: шлях непоборного незадоволення життям, скрушної апатії і бездонної туги або дорога добровільного непомітного самознищення. Ми не будемо називати всі позитивні наслідки, які дає праця – їх безліч, але пригадаємо лише ті, що безпосередньо стосуються виховання. На нашу думку, кожна школа повинна насамперед показати молодій людині через працю, що у ній є дорогоцінного, спонукавши її пізнати себе, відчутти себе живим органом світового, духовного розвитку людства.

Наступним, не менш важливим для педагогіки, постулатом є те, що виховання повинно не лише розвивати розум людини і давати їй певний обсяг

знань, але повинно пробудити у ній прагнення до серйозної праці, без якої її життя ніколи не буде ані гідним, ані щасливим. Природна потреба праці є притаманною людині, але вона має дивовижну здатність то розвиватися, то згасати, залежно від обставин. Особливо це стосується раннього періоду життя людини. Для того, щоб людина справді полюбила серйозну працю, насамперед їй необхідно сформувати серйозні погляди на життя.

Ні для кого не є таємницею, що чи не найважчою працею для людини є розумова праця. Мріяти – завжди легко й приємно, а думати – важко. Серйозна розумова праця виснажує людину більше, аніж найважча фізична. Організм людини повинен привчатися до розумової праці поволі, без надриву. Люди, які звикли до розумової праці, не можуть обійтися без неї, вони шукають її на кожному кроці, і, безумовно, знаходять.

Таким чином, виховання повинно беззастережно дбати про те, щоб, з одного боку, відкрити молодій людині можливості знайти собі корисну працю, а з іншого – виробити у ній невтомне прагнення до праці. Тут треба врахувати і те, що із можливим зростанням добробуту буде зменшуватися необхідність працювати, тому необхідно сформувати такий світогляд, який би спонукав цю людину до праці, вимагав би постійного пошуку достойного заняття, постійного прагнення бути потрібним і корисним суспільству.

Ми маємо можливість спостерігати феноменальний вплив праці на учнівську молодь. Далеко не відмінники у загальноосвітній школі стають успішними учнями у професійно-технічних навчальних закладах. Великий вчитель ПРАЦЯ допомагає цим дітям подолати особисті психофізичні труднощі, іноді й шкідливі звички. Коли їм вдається досягти певного результату в роботі, у них зростає повага до себе, вони відразу стають соліднішими, серйознішими, навіть статечнішими. Отже, від того, як організоване виробниче навчання, як проходить виробнича практика, прямим чином залежить рівень вихованості та духовності учнів. Якщо майстер виробничого навчання є справді майстром своєї справи, людиною з високим

почуттям обов'язку та глибокими духовними устоями, то абсолютна більшість його учнів будуть людьми з великої букви.

Ярослав Собко

*Львівський науково-практичний центр
професійно-технічної освіти НАПН України*

ВИХОВАННЯ ДУХОВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ УЧНІВ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ПРИРОДНИЧО-НАУКОВОЇ ОСВІТИ

Серед основних тенденцій, які простежуються в сучасній педагогіці, – звернення до системи духовного виховання. Духовність у педагогічному аспекті розглядають як інтегративну властивість особистості, яка проявляється у потребі жити, творити відповідно до християнського ідеалу істини добра і краси (як показника рівня людських взаємовідносин), морально-естетичної, національної і громадянської позиції, здатності до співчуття і милосердя. Таке розуміння цілей виховання спонукає повернутися до християнсько-ідеалістичної стратегії, яка узгоджується з характером української ментальності, з типом культури, з національно-демократичною педагогікою.

Природничі науки, зокрема фізика, вивчають першу сферу буття, так зване «предметне буття» і своєю методологією, і цілями віокремлюють конкретну галузь досліджень. Однак тут є свої обмеження: характеризуючи механічні властивості тіла, ми при цьому нічого конкретного не можемо сказати про його оптичні чи електричні властивості. Тим більше, задіюючи всю фізичну методологію, ми аж ніяк не відрізнимо живу сутність від неживої.

Використовуючи різноманітні форми діяльності розуму при пізнанні дійсності, чуттєвий, предметний світ стає для нас особливо вагомим, має особливе значення; він, відмовившись від своєї самодостатності, стає засобом для прояву іншого світу, духовного. Такий світогляд, за справедливістю, слід назвати символічним через те, що в ньому пізнання світу є одночасно «дотиком до іншого світу» [3, с. 420]. Предметний, емпіричний світ нам пропонує свої таємниці, які сприймаються наукою як факт існування, який не піддається

логічним поясненням. Наприклад, хвильовий та корпускулярний аспект світла заперечуються в рамках традиційних законів фізики та логіки, однак відокремити їх один від одного не можна. Більше того, взаємне доповнення хвилі та частинки (компліментарність) в жодному випадку не обмежується світлом, а є універсальною характерною рисою мікросвіту.

Як припускав ще Нільс Бор, батько хвильово-корпускулярного дуалізму, компліментарність є принципом, що панує над усім буттям. «Різноманітні невизначеності вельми поширені... Невизначеності належать до інструментів Бога, якими Він свободу його творіння та Його створінь здійснює в досконалій гармонії, при найменшому збуренні порядку встановленого Ним самим» [2, с. 34].

Р. Декарт писав: «Я не маю жодних підстав нарікати на те, що Бог не наділив мене більшим інтелектом або сильним природним світлом порівняно з тим, що його я від Нього одержав, оскільки скінченому інтелекту властиво не розуміти нескінченність речей, а створеному інтелекту властиво бути скінченим» [1, с. 50-51].

І. Ньютон говорив: «Я не знаю, що будуть думати про мене наступні покоління: однак, я сам уявляю себе дитиною, котра знайшла на березі океану декілька викинутих на берег раковин, тоді як сам, океан у всій своїй невимірності та неосяжності як завжди стоїть перед моїм поглядом, як велика нерозгадана таємниця» [4, с. 290].

Таким чином, найглибше буття особи полягає в самопідпорядкуванні істини та добру заради них самих, тобто ствердження абсолютної істини. Віддаючи себе духовній цінності, людина почувається впевненою і спокійною й не має бажання втекти від себе. Саме це є одним з напрямів виховного аспекту викладання природничих дисциплін у сучасному навчальному закладі.

1. *Декарт Р.* Метафізичні розмисли. – Київ, 2000. – 304 с.
2. *Фільберт К.* Створені для свободи. – Львів : Каменярь, 1998. – 153 с.
3. *Флоренський П.А.* Християнство і культура. – М., 2001. – 672 с.
4. *Франк С.* Сочинения. – М., 2000. – 800с.

**ВИХОВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ:
ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ**

У сучасному соціокультурному просторі вагомого значення набуває формування особистості майбутніх фахівців сфери обслуговування з високим рівнем емоційної культури, спроможних адекватно реагувати на стрімкі зміни в суспільстві, здатних якісно здійснювати професійні дії, запобігаючи “професійному вигоранню”.

Особливу роль в особистісно-професійному становленні учнів професійно-технічних навчальних закладів (ПТНЗ) сфери обслуговування відіграє емоційна культура. Професійна діяльність у сфері послуг потребує “інтерсоціальних здібностей”, які забезпечують успішну міжособистісну взаємодію, розуміння людей, ефективний вплив на них та організацію спільних дій (Є. Климов), а також якостей емоційно вихованого фахівця, серед яких: стресостійкість, врівноваженість у складних ситуаціях, емпатія, емоційна стриманість, здібності управляти власними емоціями у спілкуванні, доброзичливе ставлення до людей, оптимізм тощо.

У той же час результати пілотажного дослідження сучасної освітньої практики ПТНЗ виявили відсутність цілеспрямованої систематичної роботи з формування досліджуваного утворення. За результатами проведеного нами констатувального експерименту на базі Львівських ПТНЗ лише 17 % учнів мають високий рівень розвитку емоційного інтелекту (за методикою MEI), тільки 5 % учнів продемонстрували високу продуктивність вербалізації емоцій. Водночас, потрібно зазначити, що 41 % учнів мають високі показники депресивності, 47 % – дратівливості (за методикою FPI), 17 % учнів – підвищену тривожність (за опитувальником Ж. Тейлора).

В останні десятиріччя увагу вчених усе більше привертає проблема емоційної культури особистості (Г. Балл, І. Бех, Б. Додонов, В. Вілюнас,

І. Зязюн, Г. Костюк, Є. Печерська, Н. Побірченко, В. Поплужний, В. Рибалка, В. Семіченко, М. Телешевська, О. Чебикіна та ін.). Проте лише незначна кількість робіт спрямована на її вирішення в умовах ПТНЗ.

У сучасних дослідженнях емоційна культура трактується як частина загальної культури особистості, компонент багатогранного і складного процесу її формування (В. Гриньова, В. Поплужний, В. Семіченко); певний рівень психологічного розвитку (Л. Соколова); здатність до співпереживання (Г. Потиліко); цілісна система емоційно-вольової структури особистості (О. Чебикін, І. Сілютіна).

Ми розуміємо емоційну культуру фахівця сфери обслуговування як складову загальної професійної психологічної культури особистості працівника. Вона базується на свідомому засвоєнні і реалізації спеціальних психологічних знань, умінь, навичок, здібностей до психологічної діяльності як найвищих цінностей у ситуаціях, що потребують актуалізації глибинних особистісних ресурсів фахівця [1, с. 121].

Структура емоційної культури майбутніх фахівців сфери обслуговування представлена такими компонентами: мотиваційно-ціннісним, когнітивним, діяльнісно-поведінковим, рефлексивним і саморегулювальним.

Процес формування емоційної культури розглядається нами як динамічний процес, який передбачає реалізацію наступних психолого-педагогічних умов: орієнтація учнів на розвиток власної емоційної культури та створення психологічної атмосфери у навчальному закладі, яка сприяє цьому розвитку; підвищення емоційної компетентності викладачів, майстрів виробничого навчання ПТНЗ; психологічний супровід усіх етапів професійного становлення майбутніх фахівців. Створення таких умов у процесі навчання учнів ПТНЗ сфери обслуговування не тільки сприятиме розвитку професіонала і духовно багатій особистості, а й забезпечуватиме покращення якості професійної підготовки.

1. *Рибалка В. В.* Психологія розвитку творчої особистості : навчальний посібник. – К. : ІЗМН, 1996.– 236 с.

Олена Кальбус

*Львівський науково-практичний центр
професійно-технічної освіти НАПН України*

РОЛЬ ТРЕНІНГУ В РОЗВИТКУ МОТИВАЦІЇ УЧНІВ ПТНЗ ДО НАВЧАННЯ

Досліджуючи психологічні питання професійного навчання та виховання майбутнього працівника, вчені звертають увагу на такі методи професійної підготовки, як ділові ігри, метод проектів, тренінги професійного спілкування, рефлексивні тренінги, тренінги емоційної саморегуляції тощо.

Тренінг можна охарактеризувати як поєднання навчальної та ігрової діяльності, спрямоване на перетворення природних здібностей людини та формування на їх основі культурного феномену професійної майстерності. Переваги тренінгового навчання перед традиційним полягають у моделюванні реальних ситуацій професійного спілкування. Це дає можливість вже під час заняття обговорити з учнями ефективні прийоми і техніку взаємодії, “вербальний репертуар”, запропонувати вправи, рольові ігри для закріплення потрібних навичок, засвоєння сценаріїв конструктивного спілкування. Наш досвід проведення тренінгових занять з учнями ПТНЗ показує, що структура тренінгу сприяє найкращому сприйняттю та засвоєнню інформації, підвищенню рівня комунікативних навичок, робить взаємодію безпечною, ефективною; дає можливість обмінятися досвідом, засвоїти потрібні знання, уміння та навички.

Розділ III.
УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ
В УМОВАХ РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ

Михайло Копельчак

*Львівський науково-практичний центр
професійно-технічної освіти НАПН України*

ФАХОВА ПІДГОТОВКА ПРОФЕСІОНАЛІВ
ПОЧИНАЄТЬСЯ З ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

Перехід України до нових умов господарювання висуває перед системою професійної освіти якісно нові вимоги до підготовки фахівців. Ринок праці вимагає людей, котрі мають бажання працювати, ініціативних, з добре розвинутим почуттям відповідальності, комунікабельних, спроможних до самонавчання протягом життя, досвідчених професіоналів тощо.

З іншого боку, за статистичними даними, ринок праці потребує, перш за все, кваліфікованих робітників (63 %). Для фахівців з вищою освітою є 27 відсотків вакантних місць, а для низькокваліфікованих працівників – до 10 відсотків. Проаналізувавши дані про те, яку освіту вибирає сьогодні молодь, то ми виявили такі результати. Так, у 2005 році з 477 тисяч випускників 396 тисяч стали студентами вищих навчальних закладів. У 2006 році студентами вищих навчальних закладів стали понад 700 тис. абітурієнтів. Тенденція до зростання кількості студентів ВНЗ збереглася і у 2007-2010 роках.

Здавалося б, що бажання у молоді отримати вищу освіту є похвальним, але більшість вибирає професії, на які великого попиту не передбачається. Зокрема, це юристи, економісти, перекладачі.

На жаль, дуже мало молодих людей, які мріють про спеціальності, що дозволяють організувати виробничу діяльність, відкрити власну справу. Тут варто нагадати, що у країнах з розвинутою ринковою економікою в малому та середньому бізнесі задіяно понад 60% працюючих, а частка їхньої продукції

сягає від 40 до 80 %. В Україні у цьому напрямі зайнято приблизно 8 % працюючого населення, які створюють лише 15-20 % продукції.

Якщо додати ще й те, що випускники навчальних закладів, переважно, не мають можливості проходити виробничу практику і стажуватися в організаціях, підприємствах, то вірогідність їхнього працевлаштування стає мізерною.

Який же вихід? На наш погляд, розпочати вирішення цієї проблеми треба з організації неперервної якісної професійної освіти. Однією з найважливіших ланок цього процесу є система професійно-технічної освіти. Ми переконані, що здобуття, наприклад, технічної освіти найефективніше є через освоєння робітничої кваліфікації відповідного напрямку. Реалізації цієї ідеї можлива через створення науково-навчально-виробничих комплексів типу “ПТНЗ – ВНЗ - виробництво”.

Можна здобути добру освіту, обіймати тривалий час престижну посаду, прагнути до вершини професійної зрілості й не досягти її. І це пояснюється тим, що у людини немає належних здібностей до певної професійної діяльності.

Американські соціологи підраховали, що в їхній країні з-поміж кожних 100 працюючих, які зайняті роботою, що відповідає їхнім психофізіологічним даним, покликанню, лише 17- 20 %. У нашій країні цей показник не перевищує 3 %. Організація навчання в запропонованому комплексі допоможе на ранньому етапі виявити ту професію, до якої є задатки і перспективи фахового росту.

На нашу думку, робітнича спеціальність плюс вища освіта дозволить значно підвищити конкурентоспроможність молодой людини на ринку праці, сміливіше взятися за організацію власного бізнесу, стати впевненішим, оптимістичнішим у своєму майбутньому.

ВИХОВНІ МОЖЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНІЙ ОСВІТІ

Методологічною основою української освіти є гуманістична парадигма як прояв сучасної філософії освіти, метою якої є виховання духовно багатой, національно свідомої особистості громадянина, суб'єкта повноцінної професійної діяльності. Завданнями освіти є всебічний розвиток людини як найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями [4].

Для виконання цих завдань система професійної освіти потребує педагогічних працівників – професіоналів, здатних до творчості та партнерства в навчально-виховній і навчально-виробничій діяльності, інтелектуально та психологічно готових до виконання складних обов'язків. Для підвищення якості професійної підготовки у ПТНЗ повинна сформуватися нова генерація педагогічних кадрів, обізнаних не лише з теорією та методикою викладання навчальних предметів, а й зі сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями. Як зауважував сподвижник педагогіки професійно-технічної освіти Володимир Павлович Жук, ці педагоги мають досконало володіти специфікою підготовки робітничих кадрів у регіоні, розуміти труднощі виховної роботи з учнями, серед яких багато підлітків з дисфункційних і малозабезпечених родин, сиріт, невстигаючих і «занедбаних» випускників загальноосвітніх шкіл та ін. Нині, у процесі інформатизації освіти, вимоги до особистісно-психологічних якостей, професійної підготовленості, обсягу знань,

культури мови, спілкування, поведінки педагогічних працівників ще більше зростають.

Впровадження інформаційних технологій охоплює не лише навчальну складову освітнього процесу, їх з успіхом можна використовувати й у виховному процесі. Отже, якісна система інформаційної освіти має об'єднувати два компоненти: інформаційне навчання й інформаційне виховання, спрямовані на розвиток людини. Нині проблема інформаційного навчання переважно вирішується. Що ж стосується інформаційного виховання, то йому практично не приділяється увага, хоча важливість його не менш значуща [2, с. 12]. Як зазначає І. П. Підласий, в основі технології виховання з комп'ютерною підтримкою лежить «точний, прицільний розрахунок виховних впливів, поєднання самовиховання із «зовнішнім підштовхуванням», діагностування, прогнозування, проектування зрушень на кожному етапі, своєчасна підтримка і корекція ходу виховного процесу» [6, с. 178].

Інформаційні технології створюють нові можливості для розвитку в людини почуття гармонії, виховання естетичного смаку. Забезпечується нерозривна єдність професійного, загальнокультурного, морального та естетичного становлення особистості. Все це створює сильний емоційний вплив на учнів, розвиває естетичні смаки і водночас дає змогу отримати необхідні знання з галузей культури, мистецтва, історії розвитку людства. Отже, завдяки новітнім інформаційним технологіям реалізується важлива функція освіти – формування емоційно-ціннісного ставлення до світу. Ці можливості можна і потрібно ефективно використовувати в системі професійної освіти.

Однак не варто забувати про можливі негативні наслідки нераціонального використання засобів ІКТ у навчальному процесі, надмірного захоплення моделюванням, програмуванням, намагання випередити природний розвиток учнів. Інформаційна культура не повинна знижувати гуманітарну культуру, однією із найважливіших складових якої є культура взаємин, що як і праця, служить засобом розвитку свідомості. Інформаційні системи не можуть дати людині тієї інформації, яку вона отримує при спілкуванні з природою, людьми,

реальним життям, що відіграє головну роль у вихованні та розвитку особистості [3, с. 375].

Важливою складовою інформаційного виховання фахівця є розвинута медіакультура, яка передбачає розуміння ролі медіа в конкретному професійному середовищі, опанування вмінь і навичок критичного сприйняття, аналізу та самостійного створення медіаповідомлень, а також застосування медіа у професійній сфері. Для певного прошарку молоді засоби інформації виконують, на жаль, лише розважальну або релаксаційну функцію. Занурюючись в інформаційний, віртуальний світ, учні часто не вдумуються в зміст медіатекстів, зазнають труднощів в оцінюванні, аналізі й критичному осмисленні величезного інформаційного потоку. Така ситуація призводить до того, що поступово зменшується потреба в набутті знань, духовно-естетичному збагаченні.

На жаль, структуру мас-медіа інформації визначають закони комерції. Якщо деформація дійсності дозволяє затримати увагу глядача, виробник не вагаючись вдається до цього. Незалежно для якої вікової категорії призначене комерційне медіаповідомлення, як правило, в ньому переважають споживацькі, егоїстичні цінності. Окрім того, засоби інформації можуть використовуватись з метою маніпулювання психікою і свідомістю. Не таємниця, що глобальні мережі одночасно з поширенням культури і знань зайняті «промиванням мізків», веденням інформаційних воєн, поєднанням інформації з наклепом і дезінформацією, комп'ютерними злочинами і порнографією. На думку Г. П. Васяновича, «засобами масової інформації утверджується культ сили замість культу розуму й чистоти моральних почуттів» [1, с. 313]. Розвинуті країни вкладають величезні кошти й регламентують діяльність суб'єктів Інтернету.

Доктрини розвитку України теж мають враховувати глобалізацію інформаційно-телекомунікаційних систем, які вже вийшли з-під контролю. Нераціональне використання Інтернет-ресурсів учнями і студентами (відвідування сайтів, що не належать до навчальних, використання Інтернету

для спілкування й комп'ютерних ігор) може стати причиною неуспішності в навчанні та академічних заборгованостей, виникнення та розвитку адиктивної поведінки [5, с. 218].

Засилля низькопробної в художньому і змістовому відношенні продукції кіно- і відеоринку вимагає від педагогів підсилити увагу до виховання засобами і на матеріалі медіа, що розвивають художнє сприйняття, пізнавальні інтереси, різнобічні здібності. Однак і в загальній освіті, і в професійній підготовці фахівців в Україні відсутня цілеспрямована навчальна діяльність щодо правил роботи із засобами масової комунікації, законів творення масової інформації, способів її донесення до широких верств населення і розуміння діяльності засобів масової інформації як інституції загалом. Молоді люди не вчаться бути активними, медіаграмотними споживачами інформації, в них не виховуються вміння критично мислити, читати та розпізнавати прихований зміст медіаповідомлень, виокремлювати гендерні, етнічні, національні стереотипи, відрізняти соціальні кліше, розрізняти поняття факту і судження, ставлення, пропаганди, реклами, усвідомлювати наслідки впливу на людину засобів масової комунікації.

Проте, незважаючи на ці недоліки, інформаційні технології (комп'ютерні та мережеві) відкривають необмежені перспективи для педагогічних працівників та учнів, студентів, які прагнуть підвищувати рівень своїх знань. Науковці з педагогіки та психології довели, що використання засобів інформаційних технологій, у тому числі засобів масової комунікації, в освіті є одним із дієвих шляхів підвищення ефективності, інтенсифікації процесу навчання за умов їх комплексного та обґрунтованого використання. Впровадження ІКТ робить професійну освіту більш гнучкою, індивідуалізованою і водночас дає змогу організувати виховний процес, використовуючи глобальні ресурси.

1. *Васянович Г. П.* Педагогічна етика : навч.-метод. посібник / *Григорій Петрович Васянович*. — Львів : Норма, 2005. — 344 с.

2. Гуревич Р. С. Формування інформаційної культури майбутнього вчителя / Р. С. Гуревич, В. В. Атаманюк // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. праць / Редкол.: І. А. Зязюн (голова) та ін. — Київ–Вінниця : ДОВ Вінниця. — 2003. — С. 8—13.
3. Жалдак М. І. Педагогічний потенціал інформатизації навчального процесу / М. І. Жалдак // Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992 — 2003 : зб. наук. пр. до 10-річчя АПН України / АПН України. — Ч. 1. — Харків : «ОВС», 2002. — С. 371—383.
4. Закон України «Про освіту» // Законодавство України про освіту : збірник законів. — К. : Парламентське вид-во, 2002. — С. 3—27.
5. Застосування телекомунікаційних засобів у навчальному процесі (психолого-педагогічні аспекти) : навч.-метод. посібник / авт. кол.; за ред. М. Л. Смульсон. — К. : «Педагогічна думка», 2008. — 256 с.
6. Педагогика. Новый курс : учебник для студ. пед. вузов : в 2 кн. / И. П. Подласый. — М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. — Кн. 2 : Процесс воспитания. — 256 с.

Світлана Вдович

*Львівський науково-практичний центр
професійно-технічної освіти НАПН України*

МОЖЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ЕСТЕТИЧНОМУ ВИХОВАННІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Професійно-технічні навчальні заклади покликані не лише навчати учнів певній спеціальності, а й формувати естетичне світосприйняття, розвивати естетичні почуття, естетичний смак. Адже від рівня естетичної вихованості, від уміння випускника професійно-технічного навчального закладу передавати іншим людям своє розуміння добра, краси залежить його творча самореалізація як фахівця. Отже, естетичне виховання є важливою складовою професійної підготовки майбутніх фахівців.

Великі можливості в естетичному вихованні учнівської молоді мають сучасні інформаційні технології. Це і впровадження мультимедійних навчальних програм, і використання Internet-технологій, і користування автоматизованими електронними бібліотеками, й участь у мережевих навчальних системах; і дистанційне навчання, і робота у “віртуальних” класах тощо. Усі інформаційні технології розвивають уміння і рефлексії учнів; емоційно впливають на учнів, на їхні почуття, викликаючи незадоволення, страх, неспокій, гнів або радість,

задоволення, вдячність, захоплення; розвивають естетичні смаки та погляди; навчають самостійно справлятися з проблемами, які з'являються внаслідок власної ініціативи учня.

Однак використання інформаційних технологій має і негативні сторони. Нині існує значна кількість мультимедійних програм і сайтів, які можна охарактеризувати як антивиховні, шкідливі для формування особистості. Йдеться про ігри та інтернет-ресурси, які культивують насилля, сексуальне безправ'я, містять сатанинські та магічні елементи, сцени агресії, розпусти тощо.

Тому, надаючи учням можливість використовувати інформаційні технології, викладачі та батьки повинні ретельно проаналізувати їх навчальні та виховні можливості, а також подбати про обмеження доступу до невідповідних чи небезпечних мультимедіапродуктів і ресурсів.

Роман Собко, Ліліана Маркова, Софія Лесюк

*Стрийський коледж Львівського
національного аграрного університету*

ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Виховання підростаючого покоління було і залишається однією з найважливіших складових у підготовці фахівців. Цей процес багатогранний і складний, оскільки повинен включати виховання національно-свідомого громадянина своєї держави, виховання професійної культури у майбутнього спеціаліста, підготовку до подальшого самостійного життя, самовдосконалення та самореалізації з метою збереження конкурентоспроможності на ринку праці тощо.

Кожен викладач-предметник навчаючи виховує, а вихователь – навпаки: виховуючи, закладає основи певного світогляду і, так би мовити, навчає молоду людину жити.

Однак крім сім'ї, родини, навчального закладу виховання здійснюється під впливом різноманітних зовнішніх чинників: телебачення, радіо, друкованих матеріалів, інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Рівень розвитку ІКТ впродовж останніх років вказує на перехід суспільства у фазу інформаційного, в якому збільшується вплив саме інформаційної складової на процес виховання. Оскільки інформатизація неминуче відбувається в усіх галузях виробництва, сфери послуг, навчальній діяльності та повсякденному житті, то й процес переходу до інформаційного суспільства є об'єктивним. Як показують наші дослідження, серед старшокласників шкіл, учнів професійно-технічних навчальних закладів, студентів коледжів лише 10-20 % сімей не мають персонального комп'ютера вдома. Щодо абонентів Інтернет, то постійно користуються вдома цією мережею близько 50 % учнів та студентів. Однак потрібно врахувати, що крім того, значна частина користується мобільним Інтернетом, який надається періодично безкоштовно у вигляді акцій, бонусів тощо. Таким чином, більшість учнів та студентів користуються інформаційними послугами через комп'ютерні мережі, а це має значний вплив на формування їхнього світогляду, професійної та іншої культури, а отже, під впливом інформаційних потоків та ІКТ об'єктивно відбувається виховання молоді. Підсилюється цей вплив тим, що значну частину учнів професійних навчальних закладів можна віднести до числа "євросиріт" [1].

Таким чином, для значної частини молодого покоління Інтернет став виховуючим фактором через відсутність контролю з боку старших через їх відсутність поряд або низький рівень знань та вмінь у галузі ІКТ.

Однією з ознак інформаційного суспільства є розгляд інформації як продукту діяльності, товару, а послуг мереж – як засобу доставки товару до споживача. Легкодоступність будь-якої інформації значно ускладнює виховний процес, але з іншого боку викладач або вихователь повинен скористатися можливостями ІКТ, використати їх з метою виховання або хоча б контролю процесу доступу до інформації учня чи студента. Одним з найпростіших шляхів вирішення питання контролю є створення Інтернет-центрів у навчальних

зкладах, де через використання фаєрволів та брандмауерів буде обмежено доступ учня до небажаної з точки зору виховання інформації. Послуги таких центрів для учнів повинні бути безкоштовними. Крім того, розробка навчальних середовищ навчальних закладів буде сприяти виховному процесу через створення мережевої спільноти, до якої звичайно входять викладачі.

Однак навчальний заклад самостійно не може впоратися з проблемами виховання в умовах інформатизації суспільства. Крім постійного підвищення фахового рівня викладачів усіх напрямів повинен проводитися моніторинг Інтернет-ресурсів на державному рівні з метою обмеження доступу до небажаної з виховної точки зору інформації майбутніми спеціалістами, які в стінах навчального закладу водночас формуються як особистість.

1. Нікітіна І. М. Вплив процесів міграції на формування особистості дітей-євросиріт / І. Нікітіна / Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб.наук.пр. Випуск 23 / Редкол. : І.А.Зязюн (голова) та ін. – Київ-Вінниця : ТОВ “Планер”, 2010. – С.272–276.

Олександра Палка

Львівський науково-практичний центр

професійно-технічної освіти НАПН України

ІНШОМОВНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПІДПРИЄМЦІВ ЯК СКЛADOVA ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ

Особливістю сучасної освіти є її гуманітарно-особистісна направленість, за допомогою якої формуються ціннісно-змістові особливості та духовно-культурний ріст особистості. Суттєву частину культурного процесу становить засвоєння цінностей світової культури, а це, у свою чергу, вимагає вивчення іноземних мов та володіння ними. Зміна відношення до вивчення іноземної мови пов'язана також з процесами глобалізації, розширенням зв'язків з іншими країнами, поворотом до гуманістичних цінностей. У таких умовах знання іноземної мови дає можливість розширити міжкультурні комунікації, змушує людей різних культур контактувати і вести діалоги. У даному аспекті володіння

іноземною мовою стає необхідною умовою професійного становлення майбутніх підприємців у системі професійної освіти.

Вивчення й аналіз практики показав, що мотивація учнів у процесі вивчення іноземної мови у професійно-технічному закладі більше зорієнтована на професійну діяльність і менше – на особистісне самовизначення та саморозвиток. Потреби студентів у комунікативно-мовній діяльності при вивченні іноземної мови реалізуються не повною мірою, що пояснюється недостатньою реалізацією на практиці технологій особистісно орієнтованого навчання у навчальному закладі.

Змістова частина технологій особистісно орієнтованого навчання збагачується за рахунок включення у зміст навчання універсальних загальнолюдських, загальнонаціональних і регіональних цінностей культури; наповнюється життєвими проблемами учнів; підсилюється практична спрямованість вивчення іноземної мови як мови спеціальності та розмовно-комунікативного спілкування у щоденному житті (країнознавче, спеціалізоване, побутове) [2].

Процесуальна частина технологій при вивченні іноземної мови реалізується через використання колективних форм роботи серед студентів, організацію ділових, рольових ігор, дискусій, диспутів, дебатів з проблем реального життя і майбутньої професійної діяльності; організацію міжособистісного спілкування, діалога, полілога; створення сприятливого емоційного фону для активізації внутрішніх джерел саморозвитку особистості; діагностику особистісного розвитку кожного студента; психолого-педагогічну підтримку.

Стандартна програма навчання іноземної мови повинна бути адаптована у напрямі збагачення її проблемами професійно-особистісного розвитку на основі “Я-концепції”, а в зміст курсу іноземної мови у навчальному закладі потрібно включати країнознавчу, спеціалізовану, побутову тематику [1].

Гуманітарна спрямованість навчання англійської мови має здійснюватися за рахунок того, що необхідно прагнути “вивести” навчальні проблеми на рівень особистісних цінностей (професійна компетентність як особистісна якість, як можливість самореалізації у житті, суспільстві, орієнтування у спеціальних знаннях, як можливість участі у міжнародних проектах тощо). Навчання студентів іноземній мові з використанням особистісно орієнтованих технологій допомагає визначити умови їхнього впливу на процеси професійно-особистісного становлення майбутніх спеціалістів. Особистісно орієнтовані технології вивчення іноземної мови у будь-якому технічному закладі дозволяють студентові стати справжнім суб’єктом діяльності, створюють умови для визначення змісту, цінностей, вибору способів професійного становлення, що визначає якість гуманітарної освіти майбутніх спеціалістів.

1. *McDonough J., Shaw C. Materials and Methods in ELT.* – Oxford, Cambridge: Blackwell, 1993. – P. 12–19.
2. *Nunan D. The Learner-centered Curriculum.* – Cambridge: Cambridge University Press, 1995. – 439 p.

Любомира Криницька

*Львівський науково-практичний центр
професійно-технічної освіти НАПН України*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ УМОВИ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ ПІДПРИЄМЦІВ З ЧИСЛА НЕЗАЙНЯТОГО НАСЕЛЕННЯ

В Україні створюються певні умови для підтримки центрами зайнятості підприємницької ініціативи серед безробітних. Так, за останні три роки понад 80 тисяч безробітних стали підприємцями. “Зелене світло” приватній підприємливості в Україні було дано вже понад п’ятнадцяти років тому.

Однак, за останні роки з’явилися ознаки спаду темпів приросту кількості малих підприємств, що зумовлено надмірним податковим навантаженням, безпідставними втручанням контрольних органів, довготривалою процедурою

започаткування власного бізнесу, складною податковою та звітною системою, фінансовими труднощами.

Кинувшись у вир підприємництва після втрати роботи через скорочення виробництва, чимала кількість початківців не витримала труднощів і випробувань започаткування власної справи. Адже одного бажання бути бізнесменом замало.

Однією з найважливіших причин цього явища, на нашу думку, є низька професійна підготовка підприємців у вищій школі, а також на спеціальних курсах з підприємництва для безробітних, на яких вони мали б здобути потрібні знання для ведення бізнесу, зокрема основ менеджменту, маркетингу, законодавства, що регламентують підприємницьку діяльність.

Створення навчальних програм для підприємців-початківців є важливим компонентом державної підтримки підприємництва у різних сферах, як от: виробництва, надання послуг тощо. Ці програми, як і сам педагогічний процес підготовки підприємців, повинен врахувати особливості освіти дорослих, яка ґрунтується на такій галузі педагогічної науки як андрагогіка.

Звичайно, коли йдеться про безробітних, то вони повинні, крім проходження курсу навчання, довести серйозність своїх намірів, відповісти на психологічні та інші питання тестів, скласти бізнес-план, оформити відповідні документи, щоб центри зайнятості могли надати їм кошти на започаткування власної справи.

Безперечно, організація навчання безробітних з основ підприємництва потребує особливої уваги не тільки щодо вивчення тенденцій на сучасному ринку праці, а й дотримання вимог до професійної підготовки.

Потрібно врахувати при комплектуванні навчальних груп попередній професійний досвід слухачів, їх освітній ценз, галузь професійної підготовки, провести відповідне структурування навчального процесу, знайти можливості ефективного формування у слухачів спеціальних знань, умінь та навичок.

Також надзвичайно важливим є добір педагогічних працівників, зокрема тих, котрі володіють певним досвідом навчання за модульною системою, а

також добре розуміються на інтерактивних методах професійної підготовки дорослих. До професійної підготовки безробітних до підприємницької діяльності потрібно залучати високваліфікованих, досвідчених, успішних бізнесменів.

Статистика свідчить, що багато успішних бізнес-проектів розпочалися саме в період економічних криз. Люди думали, що все життя працюватимуть на посаді, скажімо, керівній, тому радше б померли, ніж змінили б щось у своєму житті. А тут раптом все ламається. Але ж перед ними з'являється безліч перспектив і шляхів для самореалізації. Можна змінити сферу діяльності на ту, про яку колись мріяли, можна, зрештою, спробувати організувати власну справу. Але для цього потрібні відповідні задатки, здібності та професійна підготовка.

Ганна Биць

*Львівський науково-практичний центр
професійно-технічної освіти НАПН України*

ПОЛІТИКА УРЯДУ АВСТРАЛІЇ В ПІДГОТОВЦІ СПЕЦІАЛІСТІВ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ

Туризм стрімко розвивається і кількість туристів щороку збільшується. Україна має природні ресурси та культурні надбання, які могли б зацікавити туристів. Зокрема, західний регіон України може похвалитися Карпатами, оздоровчими комплексами, містами з архітектурно-культурними пам'ятками, проведенням різноманітних фестивалів.

Проте більшість наших співвітчизників і надалі прагне відпочивати за кордоном. Це, в першу чергу, пов'язано з неналежним та неефективним обслуговуванням у сфері туризму, а тому в Україні гостро стоїть проблема підготовки кваліфікованого персоналу для роботи в даній сфері. Компетентному фахівцю мають бути властиві такі характеристики, як ефективність праці, мобільність та гнучкість, постійний саморозвиток і самовдосконалення.

У Львові підготовкою фахівців сфери туризму професійно займаються сім навчальних закладів, однак проблема і надалі залишається, бо зацікавленість уряду щодо розвитку туризму низька; існує значний розрив між теоретичною та практичною базою підготовки студентів. Відповідно, вивчення досвіду інших країн (зокрема Австралії) в подоланні даного бар'єру залишається актуальним.

Політика розвитку туристичної галузі в Австралії проводиться послідовно на всіх урядових рівнях. Різні гілки влади розглядають туризм як засіб розширення економічної діяльності та можливості працевлаштування. Австралійський уряд проводить політику досліджень тенденцій туристичного ринку, вдосконалення загальнодержавних туристичних програм, проведення реформ щодо вдосконалення освіти.

Робота навчальних закладів базується на підтримці освіти студентів через академічне та практичне навчання, залучення до навчального процесу бізнес-структур, розробку програм, які відповідають сучасним вимогам та проходять акредитацію у відділі міністерства освіти [1].

Оскільки головним завданням є забезпечити студентів певним набором принципів та необхідних навиків для оцінки та аналізу ситуацій, що виникають на ринку праці, сучасна освіта робить наголос на критичному підході до розуміння традиційних принципів, понять і фактів, отримання необхідних знань та вмінь. Піднімаються питання визначення базових цінностей навчання, тобто скільки теоретичного матеріалу потрібно вивчати, який саме теоретичний матеріал та як його подавати.

У більшості австралійських коледжах перевагу віддають самостійному навчанню та практичним заняттям, де працюючи поряд з майстрами, студенти вчаться застосовувати свої знання на практиці. Аналіз практичних ситуацій дозволяє розглядати та знаходити вирішення різноманітних проблем за допомогою обговорень та дискусій. Застосовуючи свої знання під час практичних занять в різних фірмах, студенти набувають хороших навичок та ознайомлюються з діяльністю фірм, оцінюють роль ринку в задоволенні потреб

суспільства. При такій системі навчання в класі студенти вивчають технологію, а на підприємстві вони навчаються її застосовувати практично.

У галузі підготовки фахівців туристичного спрямування в Австралії особливої уваги заслуговує школа туризму при Квінслендському університеті. Тут розроблено новий підхід до індустріального партнерства через інтегроване управління, створення спеціалізованої партнерської групи, проведення курсів підвищення кваліфікації, нового новаторського підходу до розуміння суті партнерства.

Для більш тісної співпраці між навчальним закладом та підприємством навчальний заклад призначає науковця туристичної галузі, який виступає в ролі адвоката та посередника між партнерами під час навчального процесу. Він відповідає за інтеграцію промисловості в навчальний процес на більш високому рівні, залучаючи в програму додаткових учасників. Як посередник, він стежить та підбирає для роботи з студентами працівників підприємства, могли б поділитись передовим промисловим досвідом.

Основними навчальними цілями курсу є практичне застосування знань, вдосконалення навичок управління, розвиток практичних та особистих вмінь, таких як: написання резюме, проходження співбесіди на робочому місці, розв'язання поточних питань. Крім цього, проведення постійних семінарів та зустрічей з різноманітними представниками туристичної індустрії (туроператорами, представниками громадських та урядових організацій, провідними працівниками фірм) ознайомлює студентів з різними аспектами роботи в туристичній галузі та можливостями для їх подальшого кар'єрного росту [2].

Узагальнюючи зазначене вище, зробимо висновки про те, що професійній підготовці фахівців сфери туризму Австралії сприяє активна державна підтримка, злагодженість дій усіх органів державної та місцевої влади з розвитку туризму.

Досвід організації системи підготовки працівників туристичного напрямку можна використати в Україні не лише в освітньому напрямі, але й у сфері

розвитку туризму, створенні відповідних бізнес-структур. Пошук відповідальних партнерів та тісна співпраця з ними повинні стати пріоритетним завданням професійних закладів освіти України.

1. *Jenkins J.* The Dynamics of Regional Tourism Organisations in New South Wales, Australia: History, Structures and Operations. - Current issues in Tourism. – 2000. – Vol. 3. – № 3. – P. 175–203.

2. *Solnet D., Robinson R., Cooper C.* An Industry Partnerships Approach to Tourism Education // Journal of hospitality, leisure, sport and tourism education. – 2007. – Vol.6. – №1. – P. 66–70.

Розділ IV.

**ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО ВИХОВАННЯ
КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ ВІДПОВІДНО ДО ВИМОГ
РЕГІОНАЛЬНОГО РИНКУ ПРАЦІ**

Лариса Джулай

*Львівський науково-практичний центр
професійно-технічної освіти НАПН України*

**ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ
ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ У СОЦІАЛЬНИХ РОБІТНИКІВ**

В Україні забезпечення якості життя громадян визначається не тільки рівнем ступеня економічного розвитку суспільства, але і його соціальною зрілістю. Вирішення багатьох соціальних проблем людей з особливими потребами передбачає удосконалення підготовки фахівців для соціальних служб, зокрема соціальних робітників.

Соціальна робота розглядається нині як діяльність, спрямована на досягнення позитивних змін та благополуччя як окремих осіб, так і суспільства загалом, розв'язання життєвих проблем, надання допомоги та підтримки громадян із залученням їхніх власних ресурсів, а також можливостей соціального оточення (В. Тищенко). У ній значне місце відводиться діяльності соціального робітника. Серед різних видів допомоги, яку надає соціальний робітник підопічним (опіка, патронаж, ведення домашнього господарства, надання допомоги тощо), важливим є вирішення медичних проблем. Здійснення догляду за інвалідами, пенсіонерами та самотніми непрацездатними громадянами похилого віку потребує від нього не тільки володіння певним обсягом медичних знань, а й культури професійного спілкування. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що означена проблема в контексті розвитку комунікативної компетентності соціального робітника не була предметом цілісного дослідження.

Під культурою розуміють сукупність матеріальних і духовних цінностей, специфічний спосіб людської діяльності. Виділення професійної культури як атрибутивної властивості певної професійної групи людей є результатом розподілу праці, що спричинив відособлення деяких видів спеціальної діяльності. Культура професійного спілкування, як взаємодія між сторонами спілкування на основі рольового очікування, є складовою професійної культури.

На нашу думку, для формування культури спілкування особливу увагу потрібно приділити формуванню вмінь щодо спілкування соціального робітника з особами похилого віку. Спілкування між його учасника належить до рольової комунікації. Ми вважаємо за необхідне формувати у майбутніх соціальних робітників професійно важливих деонтологічних знань та вмінь, які є не обхідними у подальшій роботі та завдяки яким врегульовуються стосунки між усіма учасниками соціального оточення: соціальним робітником і підопічним, соціальним робітником і соціальними працівниками (фахівцями із соціальної роботи), соціальним робітником і медичним персоналом (лікарем, медсестрою) тощо.

У навчальній програмі «Догляд за хворими», незалежно від курсу «Професійна етика та психологія спілкування», варто виділити окремим пунктом «Соматичні і психічні зміни у похилому і старечому віці та особливості спілкування в пізній віковий період життя людини». У цьому контексті діяльність соціального робітника пов'язується з етичними нормами та принципами медичної деонтології (від грец. *deon*, *deontos* – незалежний, слухний). Так під час спілкування з людиною, в якій погіршився слух, дотримання норм етики ведення бесіди з підопічним передбачає наступне: говорити голосніше, повільніше, але не кричати; вживати зрозумілі терміни; не понижувати звучності голосу під час спілкування з іншими людьми, що знаходяться в одному приміщенні. Нерідко недочування компенсується зчитуванням слів з губ. Літній людині важливо, щоб обличчя співрозмовника було добре освітленим. Ефективність допомоги у випадках самотності та

обмеження спілкування з іншими людьми в значній мірі залежить від того, наскільки доброзичливо соціальний робітник спілкується з ними – вміє уважно слухати, підтримати розмову, перейматися поточними проблемами.

Таким чином, необхідність формування культури професійного спілкування можна розглядати як один із важливих компонентів професійної культури майбутнього соціального робітника, а необхідність її формування – як незаперечний факт. Ефективність формування професійної культури визначається сукупністю умов, серед яких важливою є системне бачення питань спілкування під час вивчення різних дисциплін професійно-теоретичного циклу.

Олександра Дубницька

*Львівський науково-практичний центр
професійно-технічної освіти НАПН України*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МОЛОДИХ РОБІТНИЧИХ КАДРІВ У ЗАХІДНОМУ РЕГІОНІ УКРАЇНИ

Західний регіон займає вагоме місце в економіці України (сім областей – Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Чернівецька, Тернопільська, Волинська, Рівненська), виробляючи близько 15 відсотків промислової та сільськогосподарської продукції. Провідними галузями промисловості регіону є лісова, деревообробна, целюлозно-паперова, хімічна та нафтохімічна, машинобудування і металообробка, легка і харчова промисловість [1, с. 131].

Характеризуючи розвиток професійно-технічної освіти в Західному регіоні України за останні десятиріччя, можна зазначити, що відбулися серйозні якісні та кількісні зміни. З'явилися тенденції до переорієнтації професійно-технічних закладів на підготовку кваліфікованих робітників для сфери послуг, комерційної діяльності, туризму, розширення освітніх послуг для неповносправних і незайнятих громадян.

Була створена система багатоступеневої професійно-технічної освіти. Також було перепрофільовано десятки профтехучилищ – збільшилася кількість

учнів, які здобувають професії сфери обслуговування, бухгалтерського обліку, народних ремесел і художніх промислів, сільськогосподарського виробництва, транспорту і зв'язку, легкої промисловості [2].

З 2010 року, відповідно до розпорядження КМУ, функції управління професійно-технічними навчальними закладами у Львівській області передані від Міністерства освіти і науки України до Львівської ОДА. Це один із кроків реформування профтехосвіти шляхом її децентралізації та наближення до потреб роботодавців у регіонах. Відповідно до цього розпорядження розроблено програму розвитку професійно-технічної освіти у Львівській області із залученням виробників. Так, на базі закладів професійно-технічної освіти Львівщини створено навчально-практичні центри. Зокрема, такі центри створено на базі Львівського вищого художнього професійного училища за сприяння компанії «Хенкель Баутехнік (Україна)», Львівського професійного училища дизайну і будівництва – за сприяння фірми «Кнауф».

Одним із можливих шляхів задоволення високих вимог до особистісних і професійно значущих якостей майбутніх фахівців є формування їхньої професійної компетентності. За М. Дементьєвим, професійна компетентність – це здатність фахівця ефективно розв'язувати задачі, які відносяться до сфери його професійної діяльності, глибока обізнаність про умови та технології вирішення проблем, що виникають, вміння професійно реалізовувати свої знання на практиці [3, с. 115]. Через те, що формування професійної компетентності майбутніх фахівців є неможливе без оновлення навчального процесу, деякі професійно-навчальні заклади сфери послуг ввели модульну систему навчання, яка забезпечує індивідуальність навчання, дозволяє своєчасно реагувати на вимоги працедавців до професійної компетентності майбутніх фахівців.

Отже, внаслідок створення навчально-практичних центрів і модернізації навчання стане можливим впровадження нових виробничих технологій в освітній процес, завдяки яким компанії отримають висококваліфіковані й професійно-компетентні кадри.

1. Соціально-економічна географія України / За ред проф. Шаблія О.І. – Львів : Світ, 2000. — С. 131.
2. Статистична звітність. Форма № 1 мех (профтех), 2009, КПО УО ОДА.
3. *Дементьева Н.В.* Методическое обеспечение индивидуальной социально-педагогической работы с детьми и подростками из неполных семей : Опыт адаптации международной программы Большие Братья/Большие Сестры. – Дис... канд. пед. наук. – Тамбов, 2003. – С.115.

Юлія Колісник-Гуменюк

*Львівський науково-практичний центр
професійно-технічної освіти НАПН України*

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ПРОЦЕСІ ВИХОВАННЯ У МЕДИЧНИХ КОЛЕДЖАХ

Професійно-етична культура людини не визначається її професією, ні національним походженням, а є суттєвим чинником життєдіяльності суспільства. Вона відіграє визначну роль у формуванні етичних законів і позицій у медицині, які відображаються у поглядах, знаннях, що інтегрують моральні основи медиків. Професіоналізм, етика, мораль – це найвагоміший соціальний орієнтир у становленні їхньої особистості.

Медичний фахівець має не лише виявляти свої моральні якості, а й усвідомлювати моральну відповідальність та проявляти готовність виконувати професійні обов'язки. Поняття професійного обов'язку, професійної відповідальності, професійної совісті поєднуються з іншими, що близькі за значенням: професійна честь, професійна гідність, професійна справедливість, професійний такт. Сукупністю моральних принципів, пов'язаних із поведінкою людини у сфері її професійної діяльності, є професійна етика. Засвоєння її норм допомагає молодому фахівцеві швидше адаптуватися в новому колективі. Тому важливо, щоб студенти усвідомлювали моральні вимоги щодо своєї професії.

Виховання у медичних коледжах передбачає оволодіння знаннями, нормами і правилами поведінки; формування почуттів, переконань відповідно до норм професійно-етичної культури медиків. Добирати форми і засоби виховання у медичних коледжах треба з урахуванням інтерактивних методів: бесіди гуманістичного спрямування, розповіді, дискусії та методи інтерактивної

взаємодії, які спрямовані на формування професійної й етичної культури медичного працівника.

Отже, виховання майбутніх медиків повинно розвиватися у напрямі гуманізації, реалізацію якого оптимізують методи гуманістичної педагогіки та психології, які базуються на застосуванні принципів толерантності, співробітництва, співдружності.

Леся Козловська

Львівський науково-практичний центр

професійно-технічної освіти НАПН України

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЗНАНЬ МАЙБУТНІХ КУХАРІВ НА ОСНОВІ ВІДОМОСТЕЙ З ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ КУХНІ

Суспільні зміни постійно зумовлюють нові вимоги до професійних якостей висококваліфікованих робітників. У першу чергу це стосується сфери обслуговування, зокрема кулінарії. Професійно-практична підготовка майбутніх кулінарів має низку особливостей, що пов'язані з вимогами галузі. Типова навчальна програма з виробничого навчання для професії 5122 “Кухар” передбачає ознайомлення із закладом ресторанного господарства, приготування низки страв, самостійну та кваліфікаційну пробну роботу кухаря. Водночас, відомості про розвиток історії української кухні є епізодичними, значна кількість страв забута, хоча страви ці були поживними, здоровими, запобігали появі низки хворіб. Тому доцільно у процесі професійної підготовки сучасного кухаря більш ґрунтовно ознайомлювати учнів з приготуванням страв української кухні, які базуються на місцевих продуктах харчування і є найбільш здоровими для населення України.

Для ознайомлення учнів з особливостями української кухні доцільно використати не лише підручники і навчальні посібники, але й історичну літературу, давні куховарські книги (М. Георгієвський, Г. Скробанський, І. Хименко, Б. Гордін, О. Шем'якинський та ін.), вибираючи з них ті відомості

та рецепти страв, які прикрасять сучасний стіл і будуть корисними для здоров'я споживачів.

Українська кухня з давніх часів відзначалась великою різноманітністю страв і їх високими смаковими й поживними якостями. Використання для страв різноманітної тваринної та рослинної сировини і раціональні способи приготування їх роблять ці страви поживними, смачними, соковитими й ароматними. Дуже багато продуктів для других страв проходять складну обробку – спочатку їх обсмажують або варять, а потім тушкують або запікають. Це зберігає їх аромат і надає їм соковитості.

Українська кухня створювалась протягом багатьох віків, тому вона в певній мірі відбиває не тільки історичний розвиток українського народу, його звичаї і смаки, а її соціальні умови, природні та кліматичні особливості, в яких перебував український народ у процесі свого історичного розвитку.

Приготування їжі, як певна майстерність, виділилось в окрему спеціальність при княжих дворах і монастирях. Вже в XI ст. в Києво-Печерському монастирі серед ченців було кілька кухарів. Кухарі були також і в багатих родинах. З розвитком землеробства, скотарства, рибальства, полювання і бджільництва продукти землеробства і скотарства почали вивозити за кордон. Поява нових культур у сільському господарстві України створювали сприятливі умови для дальшого розвитку української кухні, яка ставала дедалі різноманітнішою і відзначається своїми смаковими особливостями.

У другій половині XIX ст. у великих містах почали відкриватися великі ресторани, куди запрошувались на роботу шефи-кухарі французи, які приносили з собою рецептуру і технологію приготування західноєвропейських страв і свавільно змінювали технологію приготування страв української кухні. Невеликі ресторани і їдальні прагнули наслідувати великі та вводили в меню переважно західноєвропейські страви. Це призвело до того, що багато страв української кухні були забуті, багато зазнали змін в рецептурі і способах приготування, внаслідок чого погіршились і їх смакові якості.

Страви української кухні частково відроджуються у останні десятиріччя, але десятки страв і їх різновидностей практично не використовуються або ж готуються дуже рідко, оскільки для ресторанного господарства їх приготування є клопітним. Уніфікація страв, навіть в умовах широкого асортименту, суттєво звужує можливості використання надзвичайно багатого досвіду приготування страв української кухні.

На наш погляд, перспективи розвитку повноцінного відродження і використання багатих резервів української кухні нині започатковуються у розвитку спеціальних напрямів: зеленого туризму, малого курортно-оздоровчого харчування тощо.

Павліна Кріль

Міжрегіональний центр профтехосвіти

художнього конструювання і дизайну

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ ЗАСОБАМИ НАЦІОНАЛЬНОГО ОДЯГУ

Україна як рівноправна держава входить в єдиний культурний світовий простір, зберігаючи при цьому свої особливості національної культури. Сучасне тлумачення національного передбачає розуміння його у єдності: етнічного (ентонаціонального), культурно-історичного та громадянського (державно-політичного). Через національне реалізується духовна єдність спільноти, що склалася у процесі розвитку її культури. Поняття національного спирається на поняття етнічного, між якими є певні відмінності. Національне – вся сукупність накопиченого протягом історичної еволюції, яке відбивається через самосвідомість.

Оскільки Україна є молодого державою, то в сучасній освітній та виховній практиці актуальним є формування національної самосвідомості майбутніх фахівців. Структура національної самосвідомості включає в себе різні компоненти, серед яких найбільш перспективний з точки зору педагогічного впливу є емоційно-ціннісний.

Формування національної самосвідомості передбачає цілеспрямований й організований вплив на особистість учня, в результаті чого в неї з'являються риси і

якості, притаманні національній спільноті. У цьому разі особистість у своїй діяльності опирається й орієнтується на цінності, що є відбиттям позитивного історичного досвіду етнонаціональної спільноти через специфічні культурні форми.

Однією з таких активних, художньо-виразних форм є національний одяг. Вплив національного одягу на формування свідомості учня можна розглядати у трьох напрямках: науково-світоглядному, художньо-мистецькому і побутово-інформаційному. Через науково-світоглядний напрям учні пізнають історичні джерела виникнення одягу в усіх його особливостях у кожному етнографічному районі України, зв'язок українського костюма з одягом слов'янських народів. Через художньо-мистецький напрям формується емоційно-ціннісне ставлення учнів до одягу і національного зокрема. Оскільки через одяг людина виражає своє бачення навколишнього середовища, підкреслює свій соціальний статус і значення у суспільному житті, то побутовий одяг відрізняється простотою покрою, кольору і невибагливістю тканин. Проте святковий одяг передає індивідуальні особливості, смаки і призначення його до відповідних подій року.

На нашу думку, в педагогічному процесі підготовки фахівців легкої промисловості необхідно надавати пріоритет художньо-мистецькому напрямку як такому, що має особливий вплив на свідомість учнів. Цей вплив здійснюється через оперування емоційно забарвленими образами. Джерелом виникнення таких образів можуть бути експонати етнографічного музею, оскільки вони цілісно відображають особливості свого регіону. А в загальному музейна експозиція узагальнює і підкреслює особливості розвитку національного костюму.

Ефективність формування національної самосвідомості учнів за допомогою національного одягу залежить від створення об'єктивних умов для організації навчально-виховної роботи. При створенні цих умов і проведенні відповідної роботи за визначеними вище напрямками можуть використовуватися як традиційні форми і методи роботи (уроки, лекції, практичні та індивідуальні заняття, дискусії, екскурсії тощо), так і нові (етнографічний музей, урок під "відкритим небом", літературно-музичні демонстрації, інтелектуальний аукціон тощо). При визначенні цих форм і методів основна увага приділяється насиченості українознавчим змістовним

компонентом таких дисциплін, як матеріалознавство, конструювання одягу, технології пошиття і спецмалюнку. Використання національно-культурних надбань і цінностей національного одягу у виховній роботі створює умови для їх впливу на свідомість, світогляд і побут майбутніх фахівців, формує в них гордість за самобутність і колорит українського костюму.

Отже, національна самосвідомість учнів як майбутніх фахівців легкої промисловості формується засобами різних видів мистецтв, які об'єднує такий психологічний механізм як художній образ. Особливої уваги вимагає проблема створення сучасного молодіжного одягу з елементами національного колориту (колір, покрій, тканина, оздоблення, аксесуари, взуття, головні убори).

Наукове видання

**РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ
НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ:
ПРОБЛЕМИ, РІШЕННЯ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Тези ІХ Педагогічних читань пам'яті В. П. Жука